

**Bachelorproef
Professionele Opleidingen
Studiegebied Onderwijs**

Academiejaar 2017-2018

Rouwen door de ogen van de kleuteronderwijzer(s)

Bachelorproef aangeboden door
Sarah Ben Acha & Kimberly De Coster
tot het behalen van de graad van
Bachelor in het Onderwijs: Kleuteronderwijs

Interne begeleider: **Jan Blancke**

Voorwoord

Een bachelorproef verbindt mensen en dat was ook het geval met onze bachelorproef. Onze bachelorproef zou nooit kwaliteitsvol kunnen geweest zijn zonder de hulp van heel wat mensen. Doorheen de weken en maanden hebben we hulp gekregen van talloze belangrijke pilaren. We zouden even graag de tijd nemen om deze mensen te bedanken.

Als eerste willen we onze promotor en docent meneer Jan Blancke bedanken voor het vertrouwen in ons te hebben gehad om dit nieuw onderwerp leven in te blazen. Ook konden we telkens rekenen op zijn steun en feedback doorheen het hele jaar.

We zouden ook graag alle kleuteronderwijzers willen bedanken die we mochten interviewen. We bedanken hun van harte om het vertrouwen te hebben gehad in ons wanneer ze hun moeilijke verhalen met ons aan het delen waren. Het vroeg veel moed om alles weer naar boven te halen in het bijzijn van vreemde mensen. Het is dankzij hun verhalen, hun liefdevolle woorden dat wij verder hebben gezet.

Sigrid Lauwereys kunnen we zeker ook niet vergeten. Ze is een vrijzinnig humanistisch consulent waarvan we een interview hebben afgelegd bij Huis Van De Mens in Aalst. Deze heeft ons enorm veel geholpen met de theorie rond praatgroepen en heeft ons in de juiste richting telkens kunnen wijzen. Ook heeft ze ons boeken aangereikt die we konden doornemen en we ook gebruikt hebben.

Samen bedanken we ook de mensen achter Rouwzorg Vlaanderen. Deze hebben van het eerste moment onze bachelorproef gesteund en hun hulp aangeboden. Ze hebben naar ons geluisterd en ons aangemoedigd om zeker verder te doen.

Als laatste willen we de docente Katrien De Decker bedanken. Ze is een docente aan onze Hogeschool Odisee te Aalst. Deze docente heeft met haar inzichten in het rouwen tijdens het interview ons gestuurd en wijze woorden gebracht (voor de toekomst).

Deze bachelorproef heeft voor een verbondenheid gezorgd tussen studenten, kleuteronderwijzers, docenten en externe participanten. Zonder al de inzichten, wijsheid, moed en eerlijkheid was deze bachelorproef nooit zo ver geraakt. We bedanken iedereen van harte voor de enorme inzet doorheen het hele schooljaar.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	6
2.	Rouwen	7
2.1.	Wat is rouwen ?	7
2.2.	Blijft rouwen het zelfde in de loop van de tijd?	8
3.	Onderzoeksdoel / probleemstellingen	9
3.1.	Kunnen we kleuteronderwijzer(s) helpen om, om te gaan met hun rouwproces door ze ondersteunend, kwalitatief materiaal en hulp aan te bieden ?	9
3.2.	Onderzoeksvragen	10
3.3.	Planning	11
3.4.	Hoe worden de kleuterleerkrachten geholpen in hun rouwproces?	15
3.4.1.	Inleiding	15
3.4.2.	Ook de kleuteronderwijzer(s) hebben emoties	16
3.4.3.	Hoe komt het dat er zo weinig aandacht wordt besteed aan het rouwproces van de kleuteronderwijzer(s) ?	20
3.4.4.	Is er hiervoor een budget voorzien (het financieel aspect)	21
3.4.5.	Wat voor een verschillen zijn er tussen scholen die hierop zijn voorbereid en anderen die er weinig aandacht aan besteden ?	21
3.4.6.	Hoe kunnen scholen zich hierop voorbereiden?	21
4.	Hoe worden wij hierop voorbereid ?	23
4.1.	In onze opleiding	23
4.2.	Wat wordt er besproken ?	23
4.3.	De voor- en nadelen van onze module zorgzame school	23
4.4.	Wat kan er anders ?	25
4.5.	Conclusie over de bevragingen	29
4.6.	Een ruimere bevraging	29
4.7.	Conclusie over de bevraging	33
5.	Een mogelijk draaiboek voor het verlies van een kleuter	34
5.1.	Wat mag er zeker niet ontbreken in een draaiboek?	35
6.	De confronterende interviews	37
6.1.	Onze bedenkingen van het interview van bijlage 2	37
6.2.	Onze bedenkingen van het interview van bijlage 3	38
6.3.	Onze bedenkingen van het interview met de kleuteronderwijzer van Axelle bijlage 4	39
6.4.	Onze bedenkingen van het interview van bijlage 5	40

6.5.	Onze bedenkingen van het interview van bijlage 6	40
6.6.	Onze bedenkingen bij bijlage 7	41
6.7.	Onze bedenkingen bij bijlage 8	42
6.8.	Onze bedenkingen bij bijlage 9	43
6.9.	Onze bedenkingen van het interview met de docente op de hogeschool Odisee te Aalst bijlage 10	44
7.	My little box (to share) (CREATIE)	45
7.1.	Inleidende tekst	45
7.2.	Uitleg van de benamingen en het logo	46
7.3.	My little box (to share) heeft een eigen site	46
7.4.	Wat kan je erin verwachten ?	48
7.4.1.	Create your story	48
7.4.2.	Write your story	49
7.4.3.	Walk your story	50
7.4.4.	Read and be free	51
7.4.5.	Share your story	53
7.5.	Hoe kan je het gebruiken ?	54
7.6.	Hoe hebben we het gemaakt ?	54
7.7.	Feedback op onze box door verschillende personen	56
7.8.	Bedenking van een zorg coördinator van een kleuterschool	57
7.9.	Bedenking van een kleuterleerkracht die een kleuter verloren heeft	57
7.10.	Bedenking van een eerste jaar studente sociaal-werk	58
7.11.	Bedenking van een eerste jaar student elektromechanica	59
7.12.	Bedenking van een eerste jaar studente office management talen en een eerste jaar studente office medical management	59
7.13.	Bedenking van een eerste jaar studente office management	60
7.14.	Bedenking van een derde jaar studente kleuteronderwijs	60
7.15.	Bedenking van een eerste jaar studente verpleegkunde en een tweede jaar student marketing	61
7.16.	Bedenking van een student office management talen	61
8.	Wat is een praatgroep ?	62
8.1.	Waarom bestaan deze niet voor de kleuterleerkrachten ?	62
8.2.	Opstart van een fictieve praatgroep	63
8.2.1.	Promotie van de praatgroep	66

8.3.	Reflecteren over de bachelorproef	68
8.3.1.	Reflectie van Kimberly De Coster	68
8.3.2.	Reflectie van Sarah Ben Acha	69
	Nawoord	71
	Literatuurlijst	72
	Bijlage	74

1. Inleiding

Ze zeggen dat er geen gruwelijkere pijn bestaat dan het verliezen van een kind. Nauwelijks kunnen mensen zich inbeelden wat een pijn ouders voelen in zo een situaties. Ook kunnen we ons niet inbeelden wat er gebeurt door de ogen van de kleuteronderwijzer(es) wanneer hij/zij een kleuter verliest in de klas. Degene die zorg dragen, mogen zelf niet in de kou komen te staan.

Dit is de probleemstelling dat wij willen aankaarten in onze bachelor proef. Er worden talloze bachelor proeven geschreven over rouwen in de kleuterklas. Nog nooit heeft er iemand deze invalshoek aangekaart. Wij zijn de uitdaging aangegaan om zo een moeilijk onderwerp leven in te blazen. Wij willen hiermee ook aantonen dat er weinig aandacht wordt besteed aan kleuteronderwijzers in nood. Het is nu eens de beurt aan kleuteronderwijzers om in de spotlights te staan.

Voor deze bachelorproef zijn we een aantal kleuteronderwijzers en docenten gaan interviewen. We kwamen in contact met onderwijzers die konden reken op de steun van hun omgeving en de school om de triestige tragedie te verwerken. Anderen moesten zelf alleen een weg vinden om alles een plaats te geven in hun leven. We zijn ook lezing gaan volgen van Rouwzorg Vlaanderen en hebben gesproken met Sigrid van Huis Van De Mens in Aalst.

We konden rekenen op een grote omgeving om onze bachelorproef samen te dragen en het naar een eindpunt te kunnen brengen.

Hoe het verlopen is , hoe wij het hebben aangepakt en wat de reacties waren van onderwijzers kunnen jullie lezen in onze bachelorproef.

Vergeet zeker één ding niet : "Soms kan je heel meelevend zijn en dat kan kruipen tot onder je kleren. Het is belangrijk om aan jezelf te zeggen dat je meeleeft, maar dat je niet mag toelaten." – Katrien De Decker

2. Rouwen

**"Grief is like the ocean;
it comes on waves ebbing and flowing.
Sometimes the water is calm,
and sometimes it is overwhelming.
All we can do is learn to swim."
*Vicki Harrison***

2.1. Wat is rouwen ?

Voor dat men kan spreken over rouwen, moeten we eerst weten wat rouwen inhoudt. Rouwen beschrijven we als een proces, een persoonlijke en veelvormige reactie op het verlies van een dierbare. Het is een gebeuren dat plaats vindt binnen en buiten in de mens. De wereld ziet er anders uit, niks lijkt nog het zelfde. Al je prioriteiten gaan verschuiven.

Dit gebeuren uit zich op lichamelijk, verstandelijk en emotioneel niveau. Je lichaam, je gevoel, je gedachten en je gedrag, het functioneert niet zoals je gewend bent al die jaren lang. Soms gebeurt dit afzonderlijk, maar het kan ook een samenstelling zijn van alles.

De rouwende gaat een weg gaan afleggen en dit op zijn eigen temp. Wanneer we zo een proces doormaakt gaat men terug gaan kijken naar wat er geweest is en hoe zwaar het verlies gaat wegen. Dit verwerken we in de realiteit. Hiermee bedoelen we dat we dit alles doormaken wanneer het leven verder gaat. De rouwenden moet proberen rekening te houden met de nieuwe realiteit die er is en moet proberen zich te gaan richten op de toekomst. De rouwende gaat zich aanpassen aan de nieuwe situaties.

Rouwen wordt in de Vandalen beschreven als "bedroefdheid." Op gezondheidsplein wordt deze beschreven als : het geheel van reacties na het overlijden van iemand die belangrijk voor je is geweest. Hoe intenser de band, hoe intenser de rouw. Daarbij gaat het zeker niet alleen om relaties met een positief karakter. Relaties waarin sprake is geweest van ruzies, conflicten en negatieve gevoelens kunnen eveneens intense rouw tot gevolg hebben.

2.2. Blijft rouwen het zelfde in de loop van de tijd?

Rouwen is een persoonlijk gegeven van elke persoon op deze wereld. Iedereen gaat dit op zijn manier gaan verwerken. Rouwen is een maatschappelijk kader geworden. Hierdoor kan er veel ondersteuning aangeboden worden.

Jammer genoeg, hebben we door onze maatschappij weinig tijd en energie om zelf te rouwen. Hierdoor krijgen die hulpmiddelen weinig aandacht. Volwassenen, voelen zich zeer snel ongemakkelijk en kunnen er niet op een juiste manier telkens over praten. Dit is een groot verschil ten opzichte van kinderen. Kinderen, die in een omgeving zijn opgegroeid waar rouwen geen taboe is, gaan er ook veel makkelijker over praten en zullen zo verder opgroeien. Helaas, onze maatschappij kan ervoor zorgen dat dit juist gedrag wordt omgevormd tot het niet meer durven uiten.

Hoe ouder dat je wordt, hoe meer besef je van verschillende zaken krijgt zoals rouwen. Iedereen wordt geconfronteerd met de dood. Hoe meer ze beseffen, hoe moeilijker ze erover praten. We verliezen doorheen de jaren door de beïnvloeding van de maatschappij het durven praten zoals de kinderen het doen. Dit is een zaak dat we zeer jammer vinden. We hebben opgemerkt op onze stagescholen dat wanneer we het over rouwen hebben het toch makkelijker gaat dan gedacht. Kleuters staan er veel opener voor, als jij natuurlijk als kleuteronderwijzer er ook open voor staat.

3. Onderzoeksdoel / probleemstellingen

3.1. Kunnen we kleuteronderwijzer(s) helpen om, om te gaan met hun rouwproces door ze ondersteunend, kwalitatief materiaal en hulp aan te bieden ?

Waar een probleemstelling is, is een mogelijke oplossing. Ga opzoek naar een boek in de bibliotheek over rouwen en nog specifiek over "rouwen op school".

Er bestaan heel wat boeken over rouwen in een kleuterklas. Er wordt beschreven wat je allemaal op de markt kan vinden om het rouwproces te begeleiden en waar je moet op letten in de klas. Meestal wordt het rouwproces ondersteund en begeleid in de klas aan de hand van een rouwbox/rouwkoffer. Heel wat zaken komen hierin telkens weer terug. Je vindt er meestal boeken in voor kleuters over rouwen, kaarsen, handpoppen, knuffels, dekentjes, blaadjes en schrijfgerief (potloden, pen, gom, pennenzak).

De boeken die geschreven zijn, net als de vele vormingen, zijn een handig hulpmiddel om de kleuters in je klas te helpen, om ervoor te zorgen en ze te ondersteunen.

De dag van vandaag is het aspect rouwen in de kleuterklas een minder taboe onderwerp geworden. Dit zien we aan het feit dat er zoveel op de markt telkens wordt gebracht voor kleuters. "Door de ogen van de kleuters" is er al veel uitgewerkt geweest. Helaas is dit niet het geval voor de kleuteronderwijzers. Als je een boek neemt over rouwen in de klas zie je immens veel staan hoe je het moet aanpakken. Jammer genoeg vind je heel weinig boeken en informatie over hoe je als school/directie het moet aanpakken wanneer kleuteronderwijzers geconfronteerd worden met het verlies van een kleuter.

Over dit aspect bestaat er heel weinig literatuur erover. Telkens wordt er beschreven hoe sterk een juf/meester moet zijn voor zijn klas, wat deze allemaal kan en mag doen, wat er van hem/haar wordt verwacht ,maar heel weinig over hoe deze in de eerste instantie voor zichzelf moet leren zorgen.

Dit zien wij als een heel groot probleem in onze maatschappij. Het is een teleurstelling voor ons, toekomstige kleuteronderwijzers en ervaren kleuteronderwijzers dat er over het aspect van rouwen bij kleuteronderwijzers heel weinig over bestaat en zelden over wordt gesproken. Het is niet te begrijpen dat dit aspect precies vergeten wordt. Wij als kleuteronderwijzers weten niet precies op welke hulp wij kunnen vertrouwen indien er een erge situatie voorvalt met een kleuter in onze klas. We weten niet wie we kunnen contacteren en wie ervoor ons allemaal klaarstaat. Staan er vaste psychologen voor ons klaar? Is er een praatgroep waar we terecht kunnen? Zijn er bepaalde vrije dagen dat we mogen nemen om zelf en in privé te mogen rouwen? Moeten we zelf al onze psychologische hulp gaan financieren?

We hebben door verschillende interviews en bevragingen gemerkt dat de wortelen van dit probleem in onze opleiding zit. Veel leerkrachten die al jaren in het onderwijs staan hebben ons vertelt dat ze in hun opleiding hier geen/weinig informatie over kregen. Ze kregen amper informatie over rouwen bij kleuters en zeker niet over rouwen bij zichzelf. Vroeger kregen de studenten van kleuteronderwijs hier amper of zelfs geen informatie over. Ze werden aan hun lot overgelaten wanneer ze het werkvloer gingen optreden. Zonder ook maar enige informatieve achtergrond werden ze geconfronteerd met talloze situaties.

Nu krijgen de studenten van kleuteronderwijs hierover enkele lessen binnen de module zorgzame school. Dit geldt voor onze hogeschool. Op andere hogescholen weten we dat dit ook gebeurt, maar binnen andere domeinen. Jammer genoeg is dit veel te weinig. Door een paar lessen komen we in contact met het aspect "rouwen door de ogen van de kleuters" en niet "door de ogen van de kleuteronderwijzer". Doordat we in onze opleiding niet genoeg hierop zijn voorbereid weten we ook niet wat ons te wachten staat in de realiteit. We hebben een basis gekregen over hoe we moeten zorgen voor onze kleuters, maar niet hoe we voor onszelf moeten zorgen terwijl zelfzorg van zo een groot belang is (geworden).

We zijn ervan overtuigd dat als het probleem bij de wortelen wordt aangepakt er al heel wat gaat en kan veranderen in onze maatschappij. Studenten van de toekomst zullen hiermee niet vervreemd mee geraken en zullen dit als gewoon en normaal beschouwen in hun leven. Het zal een aspect zijn waar ze op zullen zijn voorbereid.

Een kleuteronderwijzer en een school dat voorbereid is veel beter en meer vatbaarder voor het aanpakken van verlies bij kleuters en van een kleuter.

3.2. Onderzoeksvragen

Uit ons onderzoeksdoel kunnen we een aantal onderzoeksvragen halen. Deze onderzoeksvragen leiden tot de oplossing van onze probleemstelling. Deze onderzoeksvragen zijn een houvast binnen onze bachelor. We baseren ons niet enkel op het probleem, maar ook op de bijkomende elementen rond het rouwen. De onderzoeksvragen zijn:

- Wat bestaat er al op de markt voor de kleuteronderwijzers op de werkvloer?
- Hoe komt er dat er zo weinig bestaan (onderzoek na bovenstaande vraag)
- Hoe komt het dat er weinig aandacht wordt besteed aan het rouwproces van de kleuteronderwijzers?
- Wat is het financieel aspect hierachter?
- Waarom bestaan er geen praatgroepen voor kleuteronderwijzers?

Hoe gaan we deze vragen nu onderzoeken? Deze vragen gaan we aan de hand van een aantal onderzoeksactiviteiten met tussenstappen oplossen. Wat kunnen die onderzoeksactiviteiten zijn?

- Informatie opzoeken in de mediatheek van de campus
- Informatie opzoeken op het internet
- Interviews afleggen met kleuteronderwijzers en specialisten
- Verschillende organisaties contacteren zoals Rouwzorg Vlaanderen, Missing you, Huis van de mens,

Aan de hand van de informatie die we krijgen gaan wij proberen om een duidelijk beeld te schetsen van de verschillende mogelijke oplossingen. De vertrouwelijke informatie die we krijgen gaan we zeker met respect en in alle privacy behandelen.

3.3. Planning

Voor we hier aan kunnen beginnen moeten we eerst een duidelijk zicht krijgen van wat ons allemaal te wachten staat. Daarom is het handig om een planning op te maken. Zo bekijken we onze planning,

Oktober en November

Eerst moeten we een aantal interviews afleggen voordat we rond de probleemstelling kunnen werken. We moeten te weten komen hoe het allemaal in elkaar zit en hoe alles verloopt. In het interview gaan we verschillende gevarieerde vragen stellen om een zo goed mogelijk onderzoek te maken. We zullen het financieel aspect gaan bespreken, maar ook vooral hoe ze het allemaal ervaren hebben. Ook zullen we hun feedback vragen naar onze toekomstige ideeën over het onderwerp. De ervaringen en meningen van de verschillende kleuteronderwijzers worden onze houvast. Zo kunnen we onderzoeken waar de problemen allemaal liggen. Aan de hand van hun ervaringen gaan wij onze eigen bedenkingen uiten en als dit van toepassing is, ook proberen verandering in te brengen door onze zelfgemaakte rouwkoffer/rouwbox.

Deze interviews worden afgelegd met kleuteronderwijzers die al een kleuter hebben verloren.

December

Voor de kerstvakantie krijgen we eerst nog een module over Zorg (zorgzame school). Dit gaat vooral over het zorgbeleid binnen de scholen, zorg vanuit de lessen wiskunde, hoe wij als kleuteronderwijzers een rol spelen binnen het zorgbeleid, hoe we er aan kunnen werken,.... Deze lessen omvatten vooral theorie, maar we krijgen ook casussen die te maken hebben met zorg die we in groepen moeten oplossen. Binnen deze module krijgen we ook een theorie les over rouwen in de kleuterklas. Zoals altijd is deze vooral gericht op het rouwproces van de kleuters. Aan de hand van die lessen krijgen wij een zicht hoe onze school kijkt naar het rouwen van de kleuters. Gaat het voor hun alleen maar over het rouwproces van de kleuters of besteden ze ook aandacht aan het rouwproces van ons?

De module over rouwen krijgen we op 15 januari 2018.

Januari

Nadat we verschillende interviews hebben afgenomen en verwerkt is het tijd om onze koffer te maken. Het is een koffer dat gericht is op de kleuteronderwijzer(s). We hebben al op voorhand in de zomervakantie eens gebrainstormd over wat we allemaal in de koffer graag zouden willen hebben en op wat we ons graag willen gaan richten. Na de interviews konden we een duidelijker beeld maken van de noden die er zijn rond het onderwerp.

Een praktische aanpak is nodig bij dit onderwerp. We gaan ons bijkomende vragen stellen die zeker belangrijk zijn tijdens het inrichten en creëren van de box. Een paar praktische vragen :

- Welke koffer is geschikt?
- Hoe groot moet het zijn?
- Heeft het een bepaalde geschikte kleur nodig?
- Wat is ons budget hiervoor?
- Past alles mooi in de box?
- Moet de koffer een bepaalde uitstraling hebben?
- Wat moet er allemaal in de box?
- Is het materiaal duurzaam?
- Van waar halen we het materiaal?
- Is de box praktisch?
- Moet er een loge komen op de box?
- Hoe moet de logo er gaan uitzien?
- Waar moet het theoretisch materiaal zitten?

Na deze praktische vragen is het tijd om het materiaal voor onze koffer te verzamelen. We gaan hier vooral de vraag stellen waar we binnen ons budget al het materiaal gaan halen.

Er zijn een aantal winkels die hier in aanmerking voor komen zoals Acktion, Vanderschueren, Ava, Hema,...

We gaan vooral letten dat het materiaal duurzaam is. We gaan het materiaal vergelijken met elkaar zodat we komen tot kwalitatief resultaat voor onze koffer.

Als de koffer klaar is wordt het tijd om het eens uit te testen. Tijdens de verschillende interviews gaan we vragen of de kleuteronderwijzers bereid zijn om onze koffer te ontlenen en eventueel feedback te geven. Aan de hand van die feedback kunnen wij onze koffer optimaliseren.

Op 8 januari 2018 starten onze lessen opnieuw van zorgzame school. De coördinator van deze module is Isaline Vermoesen. Na de eerste les gaan we vragen of we met haar een interview mogen afleggen waarin we het aspect rond rouwen binnen haar module gaan bespreken. Zo krijgen we een zicht hoe zij zelf over rouwen denkt. Dit interview gaan we ook afleggen met Jan Blancke & Katrien De Decker. Dit zijn de personen die de module rouwen gaan geven op 15 januari. Hier worden ze met een aantal vragen geconfronteerd. Vinden ze dat de module over rouwen voldoende is geoptimaliseerd? Vinden ze dat alles wordt besproken? Wij krijgen maar 1 lesblok over rouwen, is dit voldoende? Wat wordt er allemaal in besproken?

Aan de hand van dit interview gaan we onze bedenkingen gaan stellen en eventuele oplossingen gaan bedenken om de module te verbeteren voor de volgende studenten. Verdere informatie vindt u bij het puntje 4 in onze bachelor proef.

Verder in Januari gaan we mails sturen naar scholen om te vragen of ze een draaiboek hebben rond rouwen. Hebben ze een noodplan als er plots een: overlijden is van een kleuter?

Aan de hand van dat draaiboek kunnen we afleiden hoe sommige scholen erop voorbereid zijn. Is dat draaiboek voldoende uitgewerkt? Is het haalbaar? Wordt het draaiboek vernieuwd?

Deze informatie kunnen we dan ook verwerken in onze theorie.

Februari

Er zal een evaluatiefiche aanwezig zijn waar ze hun bedenkingen kunnen meedelen. Dit is wel heel belangrijk bij onze koffer. De maatschappij verandert voortdurend. Daarom is het belangrijk dat we ook up to date zijn met ons materiaal en ons aanpassen naar de noden van de kleuteronderwijzer(s).

Wanneer we genoeg feedback hebben ontvangen en onze box hierop hebben aangepast en verbeterd, zouden we graag een stapje verder gaan. We zouden graag onze koffer gaan promoten in verschillende scholen. We zijn bereid om onze koffer tijdens een moment voor te stellen aan de directie en aan de verschillende onderwijzers binnen die school. We willen op ons idee nog meer feedback krijgen en deze laten bekijken door verschillende invalshoeken. Hoe meer ogen en breinen, hoe meer je kan bereiken.

Na onze keuzestage gaan wij ook een samenzitten op een fictieve praatgroep te creëren. Aan de hand van het interview met het huis van de mens gaan we met die informatie een fictieve praatgroep organiseren. Een echte praatgroep organiseren zal niet binnen onze tijdsplanning passen. Dit vraagt enorm veel tijd en werk en door onze stage zal dit jammer genoeg niet haalbaar zijn. Tijdens het interview gaan we wel alle organisatorische aspecten bevragen zodat we zelfstandig te werk kunnen gaan.

Een verdere uitwerking kunt u vinden vanaf het puntje van de praatgroep.

Maart

Het is heel belangrijk dat we de promotie hiervan zeer goed aanpakken. Een goede promotie zorgt voor een grote/ positieve bekendheid. Wij willen met onze box verschillende kleuteronderwijzers bereiken. Door ermee naar scholen te trekken en deze gaan promoten willen we ook de aandacht vestigen op onze probleemstelling en deze aan het licht brengen in onze huidige maatschappij. We willen de schoolgemeenschappen, directies, onderwijzers, zorg coördinatoren,... duidelijk maken dat er een groeiend probleem aanwezig is in onze maatschappij waar er amper naar omgekeken wordt. Toe komen met een box waar ernaar gewerkt is, waar erover nagedacht is geweest en waar er feedback op is gekomen zal veel professioneler overkomen naar de scholen toe. Dit zal voor ons ook een makkelijkere brug creëren tussen onze bachelorproef (de voorstelling ervan) en de verschillende scholen. My little box (to share) is een handig middel dat makkelijker de nieuwsgierigheid kan wekken en ons meer kans kan geven om deze te gaan vertegenwoordigen op scholen.

Normaal is onze koffer alleen maar gespecificeerd naar kleuteronderwijzers, maar als andere leerkrachten hier ook hun steun uithalen zijn we bereid om onze koffer uit te breiden.

Jammer genoeg zijn we niet gekomen tot een persoonlijke promotie van onze box. Het was voorzien dat we in de maand maart onze box ging promoten, maar door onze drukke agenda door stage en andere schoolse opdrachten, is dit niet gelukt. We zijn er zeker van bewust dat een persoonlijke promotie meer impact heeft op mensen, daarom hebben we geprobeerd om kleuteronderwijzers persoonlijk te contacteren.

Door het interview met 'huis van de mens' zijn we tot de conclusie gekomen dat sociale media het belangrijkste platform is voor reclame. We hebben dit ook gedaan, zodat onze box toch in de kijker kwam.

We hebben ook veel mails gestuurd naar verschillende scholen om onze box te promoten.

Korte samenvatting van onze jaarplanning:

Oktober 2017	<ul style="list-style-type: none">- Interviews afleggen met kleuteronderwijzers- Aanwezigheid bij het evenement van Rouwzorg Vlaanderen
November 2017	<ul style="list-style-type: none">- Interviews afleggen met kleuteronderwijzers- Interviews uitschrijven
December 2017	<ul style="list-style-type: none">- Module Zorgzame school- Interview Huis van de mens
Januari 2018	<ul style="list-style-type: none">- Module over rouwen- Probleemstelling afwerken- Materiaal verzamelen voor ' my little box '- Onze koffer maken- Onze koffer laten uittesten door kleuteronderwijzers- Draaiboeken rond rouwen bekijken van verschillende scholen
Februari 2018	<ul style="list-style-type: none">- Evaluatie ontvangen van onze koffer- Onze koffer verbeteren aan de hand van de evaluatie- Fictieve praatgroep opstarten
Maart 2018	<ul style="list-style-type: none">- Onze koffer promoten bij verschillende scholen (Via mail en sociale media)- Interview met Katrien De Decker- Interview met Jan Blancke
April 2018	<ul style="list-style-type: none">-Onze koffer promoten bij verschillende scholen (Via mail en sociale media)- Evaluatie ontvangen van onze koffer- Onze koffer verbeteren aan de hand van de evaluatie- Verder werken aan bachelor proef (theorie)
Mei 2018	<ul style="list-style-type: none">- Fictieve praatgroep afwerken

Juni 2018	<ul style="list-style-type: none">- Afwerken bachelor proef- Affiche maken voor bachelorproevenmarkt- Materiaal bachelorproevenmarkt verzamelen- Bachelorproevenmarkt
------------------	--

3.4. Hoe worden de kleuterleerkrachten geholpen in hun rouwproces?

3.4.1. Inleiding

Uit onze verschillende interviews hebben we gemerkt dat deze heel gevarieerd is van school tot school. Er zijn scholen die hier extreem veel aandacht voor hebben en voorbereid zijn op het aspect "rouwen" al van in het begin. Ze laten specialisten komen die vormingen geven rond rouwen, volgen workshops hierrond of nog extra vormingen. Ook maken ze van het aspect rouwen geen taboe en zijn ze hier heel open voor. Ze maken het bespreekbaar in hun klassen, leraarskamer en in de gangen van hun school. Zo een scholen gaan er ook openlijk mee om als er een ouder, grootouder, broer of zus komt te overlijden. Ze zijn een steun voor de familie en de nabestaanden. Hun communicatie naar de ouders en anderen toe verloopt meestal zeer zorgeloos. Zo een school willen we graag beschrijven als een warm, openlijke en taboe vrije school.

Nog anderen hechten er weinig aandacht voor tot ze ermee geconfronteerd worden in de realiteit op school. In de slechtste gevallen kom je op een school terecht waar er bij vreselijke situaties je geen hulp aangeboden krijgt. Deze school negeren alles wat met de dood te maken heeft. Situaties worden tussen de schoolmuren amper besproken en meestal vermijden ze die. Overlijdens worden meestal subtiel en privé aangepakt. Er bestaat amper een openlijke communicatie tussen het schoolteam en de ouders en leerlingen hierover. Thema's zoals de dood, rouwen en afscheid nemen van zullen zelden besproken worden op school en in de klas.

We zijn in contact gekomen met een kleuterleerkracht, die liever anoniem wilt blijven, die het helaas zeer moeilijk heeft gehad. Deze kleuterleerkracht werd alleen achter gelaten met al haar gevoelens en vragen. Er werd haar geen hulp, steun en een luisterend oor aangeboden. Iedereen leefde verder met een streng en onbegrijpelijke masker verder. De eerste vragen die door ons hoofd schoten waren: "Hoe kan het nu dat een school, een vertegenwoordiger van de toekomst, in staat is om een kleuterleerkracht zo in de steek te laten ? Waarom hebben ze haar niet geholpen? Wat voor een beeld geeft zo een school ?".

Het zijn vragen die meteen in onze gedachten schoten. Deze situatie kunnen we ook vanuit een heel ander invalshoek bekijken. Deze vragen zouden juist gesteld moeten worden : "Kan het zijn dat de school zo reageerde omdat deze niet voorbereid was ? Kan het zijn dat deze school er afstand van heeft genomen omdat ze niet weten wat rouwen is en hoe ze ermee moeten omgaan?" Iedereen denkt dat mensen, volwassenen wel weten hoe ze moeten rouwen omdat ze al zover zijn gekomen in hun leven. Helaas is dit een foute interpretatie.

Praten over rouwen is nog steeds zeer delicaat in onze maatschappij. Dit komt dan ook voor tussen sommige schoolmuren. Het is een probleem dat al heel wat verbetering heeft gekend gedurende de jaren, maar dat nog veel plaats heeft om meer en beter verbeterd te worden.

We zijn ervan overtuigd dat scholen die zich wel goed voorbereiden, vorming volgen, beter zijn voorbereid op tragische situaties zoals het verlies van een kleuter. Scholen die een soort van draaiboek opmaken van hoe ze moeten handelen tijdens verlies situaties hebben een zekere houvast waar ze zich op kunnen steunen in die periode. In een periode van verlies en rouw denk je niet meer of zeer weinig helder na over mogelijke stappen die je kan zetten op school. Je denkt niet helder na over de belangrijke noden van jezelf en de school. Als je zo een draaiboek op voorhand gaat opmaken heb je meer tijd om zoiets op te stellen en in gang laten gaan. Je hebt tijd om het op te maken, te bewerken en indien nodig te herwerken. Het is een steun, een basis, een houvast waar je je aan kan vasthouden.

Stel nu dat je zo een draaiboek niet zou opmaken en zou laten liggen tot de nood hoog is en er iets is gebeurd. Niemand weet hoe men zou reageren in bepaalde situaties van rouw. Deze is allemaal verschillend en hangt af van de situatie. Leerkrachten die juist op voorhand zo een grote inbreng zouden kunnen zijn en altijd met de juiste ideetjes zouden komen zouden juist de leerkrachten zijn die op dat moment van rouwen geen woord zouden zeggen en hun inbreng onbewust zouden minimaliseren. Het zou zeer jammer zijn om hun talenten en inbreng te moeten missen. Scholen die zo een draaiboek bezitten en hierop zijn voorbereid hoeven deze alleen dan te volgen en een beetje aan te passen naar de situatie toe. Het grote denkwerk is dan al lang verlopen.

3.4.2. Ook de kleuteronderwijzer(s) hebben emoties

De hulp die ze krijgen hangt af naargelang de school waar de kleuteronderwijzer(s) zich bevinden en de situatie waarin de kleuter is overleden. Scholen die zich hierop voorbereiden, zijn veel beter vatbaar voor erge situaties. Uit onderzoek door onze interviews die we hebben afgelegd is er gebleken dat er op veel scholen hulp wordt aangeboden aan de rouwende kleuteronderwijzers. Wij brengen even in kaart op welke hulp de kleuteronderwijzers kunnen steunen in hun rouwproces.

Slachtofferhulp

Als je te maken zou hebben met een gruwelijk ongeluk of een moord, dan kan de hulp van slachtofferhulp worden ingerekend.

Samen gaan ze met u praten over wat er overkomen is. Ze gaan je informatie en advies geven over hoe je met het verlies kan omgaan. Wanneer er een vreselijk voorval is voorgekomen, blijf je meestal met talloze vragen achter. Slachtofferhulp ga je bijstaan bij al je vragen en je gevoelens die hierbij horen.

Vragen zoals :

- Wat zijn mijn rechten?
- Wat gebeurt er met mijn klachten?
- Hoe krijg ik alles verwerkt?
- Wie of wat kan me hierbij helpen?
- Hoe moet ik hulp zoeken?

Slachtofferhulp kan in de ergste gevallen samen met je meegaan naar de politie of een art bijvoorbeeld. Deze gaan je ook gaan doorverwijzen naar anderen mensen of diensten die je meer en beter kunnen helpen indien ze je niet kunnen helpen in de slechtste gevallen.

De hulp van slachtofferhulp is volledig gratis. Er zijn geen extra kosten aan verbonden. Ze gaan ook te werk met professionele als vrijwillige medewerkers die telkens weer paraat staan om je te helpen. Wanneer je met hun wenst te spreken kan je dit bij hun thuis doen of op de dienst van slachtofferhulp zijn. De keuze ligt volledig in je hand, zolang je je maar goed en veilig vindt in je omgeving. Het is ook een dienst dat volledig onafhankelijk te werk gaat. Wat je bij hun kwijt wilt, is volledig vertrouwelijk en wordt nooit doorvertelt aan anderen.

Per gerechtelijk arrondissement gaat er telkens één Centrum voor Algemeen Welzijnswerk verantwoordelijke zijn voor slachtofferhulp. Daarbij kan je zeker terecht gaan. Ook op de site van slachtofferhulp kan je contact opnemen met deskundigen die je verder kunnen helpen. Hieronder staat de site waar je verdere informatie uit kunt gaan halen :

<https://www.vlaanderen.be/nl/gezin-welzijn-en-gezondheid/conflicten-geweld-en-misdrijven/slachtofferhulp>

Zorg coördinator

Bij de meeste situaties wordt er hulp ingeroepen van de zorgjuf/meester of zorg coördinator. Deze zal dan meestal ingeschakeld worden om de kinderen in de klas op te vangen en een "last" minder te zijn voor de kleuteronderwijzer. Deze kan dan even de klas gaan verlaten indien dit nodig is. Ook door middel van team teaching worden de dagen in de klas dragelijker. Je kan het werk gaan verdelen en de zorgjuf/meester kan invallen wanneer het nodig heeft. Deze kan ook de vragen opvangen van de kleuters indien je deze niet kan of de kracht niet hebt om deze te gaan beantwoorden. Een extra juf in de klas zorgt er ook voor dat je iemand anders dan de kleuters hebt om je tranen en zorgen op te vangen. De band tussen deze leerkrachten is ook van belang. Hoe beter en groter de band, hoe meer je aan elkaar kan hebben in de klas en in de school. Deze kan je ook verlossen van de taken zoals met de ouders spreken, iets voorbereiden op school voor de overleden kleuter, ... indien het je niet zou lukken.

Directie

De directie is een groot en belangrijk figuur in een schoolomgeving. Dit hangt ook af van school tot school. Op sommige scholen zijn de directies niet zo nauw verbonden met de kleuters/lagere schoolkinderen zoals de leerkrachten zelf. Het is makkelijker voor iemand die een lichtere band heeft met de overledenen om beslissingen te maken en momenten te organiseren bijvoorbeeld in samenspraak met de klasleerkracht en anderen. Het is zo dat je vaak de kijck nodig hebt van objectieve mensen om de knoop door te hakken.

In het boek , "De rouwende school" van Riet Fiddelaers- Jaspers , is er een bijeenkomst omschreven geweest van een school waar er een kleuter is overleden. Deze samenkomst heeft plaatsgevonden omdat de directie zich zorgen maakte over zijn personeel. Hij heeft deskundige laten komen om een samenkomst te organiseren op de juiste manier. Zo een samenkomst heeft veel positieve effecten gehad. Dit hangt natuurlijk ook af van team tot team. Hieronder is er een voorbeeld van hoe je zo een samenkomst kan organiseren in je school als directie voor je schoolteam.

Voorbeeld van een samenkomst:

Je begint met je schoolteam hiervan op de hoogte te brengen door een vergadering / bijeenkomst. Het is belangrijk dat je als directie aantoont dat het voor je belangrijk zou zijn dat iedereen aanwezig zou zijn op de samenkomst voor de overleden kleuter. Het is zeker van groot belang dat je aantoont dat iedereen vrij is in de keuze van te spreken of niet. We verplichten niemand.

Het is belangrijk om te starten bij zo een samenkomst in een kring. Een kring geeft een gevoel van eenheid en geheel toe. Je kan een kring maken rond een tafel. De tafel zorgt ervoor dat je een soort van barrière creëert waar de onderwijzers zich toch achter kunnen verstoppen en zich zo beter kunnen voelen. Op de tafels kunnen er bloemen liggen, net als kaarsen en accommodatie. De deskundige begint met zich voor te stellen en uit te leggen wat het doel is van de dag. Het is belangrijk dat ze weten aan wat ze zich kunnen verwachten en het doel goed voor ogen zien. De deskundige kan ook starten met te vragen hoe het voor hun is om hier te zijn en over de overleden kleuter te hebben. Men moet zeker het rijtje niet afgaan, maar de onderwijzers eerder zelf hun inbreng laten geven wanneer ze dit wensen. Ook de deskundige kan zijn gevoel weergeven en openstellen voor de anderen. Wanneer deze vraag is beantwoord weten ze hoe het met iedereen op dat moment is gesteld en dat is zeer belangrijk. Je kan zo de rest van het moment inplannen en erop inspringen.

Voor de start van de bijeenkomst kan je vragen aan de leden om een symbolisch voorwerp mee te pakken. Het symbolisch voorwerp moet staan voor de overleden kleuter. Denk maar aan het favoriete snoepje dat ze graag lustte, haar symbooltje of een foto. Als ze hun voorwerpen meehebben kunnen ze indien nodig over hun voorwerp even praten. Ze kunnen vertellen wat ze maar willen en waar ze maar nood aan hebben. Nadat ze erover hebben vertelt kunnen we even een stilte inlassen om hierover na te denken en het te laten bezinken.

Na het symbolisch moment kan de deskundige voor een afronding zorgen. Bij deze afronding kan men vragen of ze nog iets willen zeggen over de werking van de bijeenkomst en wat ze ervan vinden. Ook kunnen ze feedback geven om het nog beter te doen en aan te passen.

Psychologen

Er is een bepaalde verplichting nodig van een professionele bij het verwerken van hun emoties en hun hierbij te helpen. De kleuteronderwijzer kan persoonlijk zelf beroep gaan doen op een psychologen als hij/zij dit wenst. Soms, in erge situaties wordt er de hulp van een psychologe door de directie en het schoolteam ingeschakeld. Met erge situaties denken we aan moorden, verkrachtingen, vermissingen,

De stap zetten naar een psychologe is een hele beproeving voor velen. Veel vragen spoken dan door je hoofd. Vragen zoals : "Welke psychologe moet ik kiezen?" , "Hoe start ik zo een gesprek?", "Wat moet ik juist zeggen?", "Wat als het niet zou lukken?" , "Wat als de situatie het zelfde zou blijven?",

Psychologen kunnen je een objectieve kijk geven op de situatie. Je kan blijven vertellen over de situatie zonder schrik te hebben om beoordeeld te worden. Je kan de situatie opnieuw en opnieuw vertellen. Soms hebben kleuteronderwijzers schrik dat als ze na maanden de situatie weer aan hun collega's zouden toevertrouwen ze deden ambetant en vervelend zouden vinden. Vaak is het zo dat collega's meestal zelf niet weten hoe ze moeten reageren in zo een situaties. Na een paar maanden vragen ze zich af of ze het er nog moeten over hebben met de bepaalde collega, het moeten negeren, er zo min mogelijk over moeten praten, Dat ligt meestal aan het probleem dat ze niet weten wat rouwen inhoudt en hoe ze moeten rouwen.

Bij een psychologe hebben ze meestal dat probleem niet. De psychologe weet wat rouwen inhoudt en hoe ze de rouwende kleuteronderwijzer het beste moeten gaan begeleiden in hun rouwproces. Het is een onbekende luisterende vertrouwde oor.

Tip: In onze "My little box (to share)" vind je bij het deeltje "share your story" heel wat namen van psychologen die je kunnen helpen.

De eigen persoon

Het is belangrijk om jezelf eerst vragen te gaan stellen. Leerkrachten moeten weten hoe ze zelf naar de dood kijken. Het is ook belangrijk dat ze weten hoe ze met verdriet omgaan. Dit is zeker geen gemakkelijke klus. De vragen die ze zichzelf kunnen stellen zijn:

- Hoe kijk ik aan tegen de dood?
- Welke ervaringen komen bij mij naar boven?
- Hoe was mijn relatie met de overledenen?
- Kan ik de situatie aan of heb ik hulp nodig?
- Van wie verwacht ik/wil ik hulp?

Uit hun antwoorden kan blijken of ze in hun leven hebben geleerd om met gevoelens en het aspect van de dood om te gaan. Dit speelt een rol in de hulp dat ze zichzelf kunnen zijn en voor de anderen. Het helpt hun ook om hun eigen gevoelens over de dood te gaan onderzoeken en deze onder woorden te brengen. Onderwijzers met een groot inlevingsvermogen kunnen zichzelf en de kleuters makkelijker helpen dan onderwijzers zonder inlevingsvermogen.

3.4.3. Hoe komt het dat er zo weinig aandacht wordt besteed aan het rouwproces van de kleuteronderwijzer(s) ?

We denken dat de basis van dit probleem ligt in onze opleiding. Of je nu deze volgt op Odisee Aalst, Brussel, in Artevelde, Al deze verschillende scholen met dezelfde opleiding hebben één ding vooral gemeen. Deze focussen zich te veel op de kleuters en laten de kleuteronderwijzer(s) achterwegen. Dit hebben we gemerkt wanneer we talloze kleuteronderwijzers hebben bevraagd of ze iets over rouwen hebben geleerd op school, en vooral over ons aspect. Geen één keer hebben we gehoord van een onderwijzer dat de school hun geleerd heeft hoe ze met hun eigen rouwen moeten omgaan. Telkens lag de nadruk op de kleuters.

Door een studente die in haar laatste jaar zit van kleuteronderwijs te bevragen, weten we hoe het er ook aan toegaat op Odisee Brussel. Daar beschikken de studente over een cursus en zijn ze in contact gekomen met ongeveer drie lessen over rouwen. Hier werd ook de nadruk gelegd over verschillende soorten boeken over rouwen en hoe je de kleuters kan begeleiden in hun rouwproces. Ook zijn ze in contact gekomen met verschillende materialen rond rouwen. Net als bij ons in Odisee Aalst kwamen de studenten in contact met een casus rond rouwen waar ze de theorie aan moesten koppelen. Ook moesten ze zelf opzoek gaan naar draaiboeken over rouwen bij scholen. De studenten die ik heb ondervraagd, die graag anoniem wilt blijven, heeft me duidelijk gemaakt dat er amper scholen zo een draaiboeken bezitten en dit een heel jammere zaak is. Alweer werden de noden van de kleuteronderwijzers aan de kant geschoven in een opleiding dat niet "zo ver van ons bed" is.

Op andere vlakken leggen we hierop dan wel de nadruk. Wanneer een studente kleuteronderwijs moeite heeft met bepaalde woorden correct en goed uit te spreken, gaan we deze verwijzen naar de logo. De studenten moeten eerst een heleboel leerstof verwerken op hun niveau alvorens ze deze kunnen toepassen op het niveau van hun kleuters. Als dit kan met andere vakken in onze opleiding gedurende de jaren door, waarom kan dit ook niet gebeuren op het vlak van rouwen?

Men vergeet dit aspect vaak omdat het een "ver van ons bed show" is en de meeste van ons er nog niet mee zijn geconfronteerd. Helaas, als we leerkrachten hebben gezocht voor onze interviews ontdekten we dat er meer kleuteronderwijzers zijn geraakt door sterfte gevallen van kleuters in hun eigen klas dan we zouden kunnen denken.

Je hoeft alleen maar het nieuws in het oog te houden. Telkens wanneer er een kleuter sterft van een ongeval, moord, ziekte, ... raakt dit ook zijn/haar kleuteronderwijzer. Het is verschrikkelijk wat je de laatste tijd op het nieuws te horen ziet. Men moet meer en meer afscheid nemen van jonge kleuters door verschillende zaken. We leven in een maatschappij waarin dit meer en meer voorkomt en meer gemediatiseerd wordt waardoor we er meer in aanraking mee komen.

3.4.4. Is er hiervoor een budget voorzien (het financieel aspect)

Een budget, dat is een zeer groot woord. We zijn te weten gekomen dat scholen niet een bepaald "spaarvarken" klaar hebben liggen voor zo een zaken. Het zou ook maar heel triestig zijn moesten scholen daadwerkelijk ervoor elk jaar geld aan de kant voor leggen. Wanneer er zo een situaties voordoen gaat elke school middelen halen uit wat ze bezitten. Ze gaan er dan eigenlijk geld voor vrij gaan maken. Soms wordt er ook bijgelegd door verschillende onderwijzers omdat ze dit zelf belangrijk vinden om zo hun steentje bij te dragen. Dit komt ook wel een paar keer voor.

Er kan geld worden vrij gemaakt voor bijvoorbeeld ballonnen, bellenblazers, een rustig hoekje te maken, een rouwkoffer voor in de klas, foto kader met foto van de kleuter, rouwkaartje om mee te geven aan de ouders/kleuters,

Er kan elke keer geld worden vrij gemaakt voor zo een zaken. Geen enkel school zal zo onmenselijk zijn om hiervoor niks vrij te maken. Ook kunnen ze hulp inroepen van bijvoorbeeld andere scholen in de omgeving en beroep doen op organisaties. Wanneer scholen vragen om hulp, zullen ze niet alleen gelaten worden. Ze moeten er natuurlijk ook zelf om vragen.

3.4.5. Wat voor een verschillen zijn er tussen scholen die hierop zijn voorbereid en anderen die er weinig aandacht aan besteden ?

Scholen die hierop zijn voorbereid, zullen preventief gaan werken. Wanneer scholen zich al geïnformeerd hebben over rouwen, weten ze voor een deel al wat het inhoudt. Ze zijn niet vreemd met het onderwerp. Wanneer je niet "vreemd" bent met een onderwerp en deze al familiair in de oren klinkt ga je er ook makkelijker mee kunnen omgaan.

Rouwen zou geen taboe mogen zijn op school en deze op geen enkele scholen. Rouwen zou juist een onderwerp moeten zijn waar er openlijk over wordt gesproken ener rond wordt gewerkt. Rouwen is een aspect in ons leven dat op de ene of andere manier tot uiting komt. Bij het verlies van een huisdier, een geliefde, bij het verhuizen naar een andere stad,

3.4.6. Hoe kunnen scholen zich hierop voorbereiden?

Geen taboe

Zoals eerder vermeld hier boven zou de eerste stap moeten zijn dat onderwijzers en scholen van rouwen geen taboe van maken. Dit onderwerp is moeilijk bespreekbaar in onze maatschappij. Er zou een gewoonte moeten gecreëerd worden om ermee aan de slag te gaan en erover te kunnen praten. De onderwijzers moeten zich ook veilig voelen op hun school om erover te spreken en in gesprek te gaan over zo een onderwerpen. Wanneer er geen veilig en warm basisklimaat wordt gecreëerd kan er zo een onderwerp ook niet besproken worden. Dat is dan de taak van de verantwoordelijke

Draaiboek(en)

Scholen kunnen zich voorbereiden aan de hand van verschillende zaken. Je kan je voorbereiden door bijvoorbeeld een draaiboek op te stellen, Ze hebben dan een houvast waar ze zich aan kunnen vastgrijpen. De mogelijke organisaties waar ze beroep op kunnen doen hebben ze al onderzocht en ze weten ervan. Al het grootste deel van het opzoekwerk is eigenlijk al verricht. Ze moeten enkel dat draaiboek gaan toepassen op hun persoonlijke situatie die ze op dat moment moeten meemaken.

Vormingen

Ook kunnen scholen hun personeel voorbereiden op zo een vreselijke situatie door aan vormingen mee te doen. Ze gaan dan vormingen gaan opzoeken en beleven zo een "inleefdagen". Vaak gaat dit gepaard met lezingen van bekende mensen die zich bezig houden met rouwen. Zo een aanbod kan je als onderwijzer en school verder helpen binnen het schooldomein. Je bent je dan van bewust van wat kan en niet kan binnen het aspect rouwen.

Informatie

Ook is het belangrijk dat kleuteronderwijs zoveel mogelijke informatie bronnen ter beschikkingen hebben om te raadplegen. Deze bronnen kunnen zijn :

- Boeken
- Internet
- Video filmpjes
- Kranten artikels
-

4. Hoe worden wij hierop voorbereid ?

4.1. In onze opleiding

In de opleiding bachelor kleuteronderwijs van de hogeschool Odisee te Aalst krijgen we te maken met een module zorgzameschool in het derde jaar. In deze module wordt het aspect van "rouwen" besproken. Dit aspect telt 1 blok les. De lessen worden ondersteund door een boek , een PowerPointpresentatie en heel wat materiaal.

4.2. Wat wordt er besproken ?

In onze lessen werd het doel van de rouwkoffer besproken en er werd ons ook uitgelegd wat een rouwkoffer ook echt is. Verschillende, belangrijke en mooie boeken en verhalen werden in de schijnwerpers gezet. Eén bepaald prentenboek, "mevrouw Justien een verhaal over troost", werd voortgebracht en uitgelegd. Hieruit volgde het theoretisch kader over rouwen en praktische tips voor in de klas.

Dit werd voortgebracht op een zeer rustige en mooie manier. Ook maakten we kennis met mooie en zinvolle quotes (citaten) die ons aan het denken deed brengen.

4.3. De voor- en nadelen van onze module zorgzame school

Jammer genoeg besteed onze Hogeschool niet genoeg tijd aan het aspect van rouwen in de module. Dit onderdeel wordt in een klein hoekje gegoten en er wordt er vliegensvlug over gevlogen. Een docente, Katrien De Decker, pakt deze module aan en komt vertellen over haar ervaringen binnen dat domein. Verschillende aspecten van rouwen bij de kleuters worden er besproken. Helaas ligt de focus alweer op de kleuters en hoe je deze kan leren omgaan met verdriet en hoe je deze kan steunen in zijn rouwproces. We hebben het gemist dat het niet over ons ging en ons verdriet. We begrijpen allemaal zeer goed dat de focus in onze opleiding ligt op het kind en dat deze centraal staat. Wanneer je het hebt over een aspect zoals rouwen zou de focus ook op ons moeten liggen.

Wij , kleuteronderwijzer(s) hebben het recht te weten wie er ons steunt tijdens onze moeilijke dagen en momenten. We moeten en mogen weten op wat we beroep kunnen doen. Er zou eerst voor ons moeten gezorgd worden, alvorens we kunnen zorgen voor onze kleuters. Als men erover nadenkt en kleuteronderwijzer(s) zou bevragen, zouden deze telkens weer eerst zorgen voor hun kleuters en dan voor zichzelf. Dit terwijl zelfzorg van zo een groot belang is. In deze maatschappij weten de meeste onderwijzers niet meer hoe ze voor zichzelf kunnen zorgen.

Hier is een opsomming van de nadelen die we ondervonden hebben aan de module zorgzame school, deel over rouwen :

- 1 les was heel weinig om over zo een onderwerp te spreken. Onze richting zou hier meer uren aan moeten besteden.
- De focus lag alleen op de kleuters
- Er zou meer over zelfzorg gesproken moeten worden
- De meeste studenten weten niet eens hoe ze met hun eigen rouwen moeten omgaan, laat staan het rouwen van een kleuter
- Jammer genoeg was er geen spreker aanwezig die kwam vertellen over het rouwen in de klas en het verlies van een kleuter in de klas

Natuurlijk komen onderwerpen niet alleen maar met nadelen, maar ook met voordelen. De les over rouwen werd op een zeer respectvolle en mooie manier overgebracht. We maakten kennis met verschillende soorten boeken die de kleuters en de leerkracht in de klas kunnen helpen met het rouwproces te verwerken. Ook werd ons uitgelegd wat rouwen is en wat deze inhoudt. Het werd vertelt door een docente die er zelf veel van afweet, wat de les ook boeiender en hechter maakt. Hier is een opsomming van de voordelen die we ondervonden hebben aan de module zorgzame school, deel over rouwen:

- De les werd "echt" en boeiend vertelt
- Het waren pakkende verhalen
- We kregen heel wat informatie over verschillende boeken die we kunnen raadplegen
- We hebben geleerd hoe we de kleuters moeten ondersteunen
- Er was heel wat materiaal aanwezig dat we later konden inkijken
- We mochten alle vragen stellen die we woud

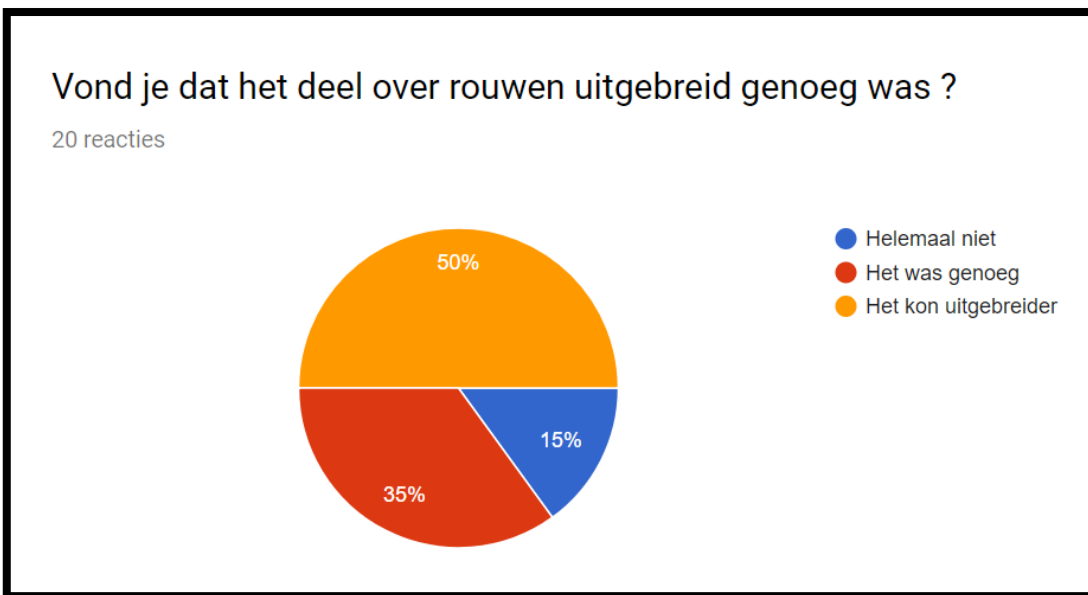

4.4. Wat kan er anders ?

Als eerste denken we dat we kunnen starten bij de studenten zelf en ze zelf te bevragen wat ze ervan vonden en vinden dat er anders kan. Dit hebben we effectief gedaan. Via deze site :

<https://docs.google.com/forms/d/1NiGHUgpDczz1ZhXkQtfwgD8wUicezmZRXmMg0XNZbrk/edit>. Hier hebben we een enquête opgesteld en deze in de Facebook groep geplaatst van de klas. We vroegen onze medestudenten om deze voor ons in te vullen en eens hun mening te laten horen. Een aantal studenten hebben deze voor ons ingevuld. We zijn tot de volgende constataties gekomen :

Vraag 1

Vraag 2

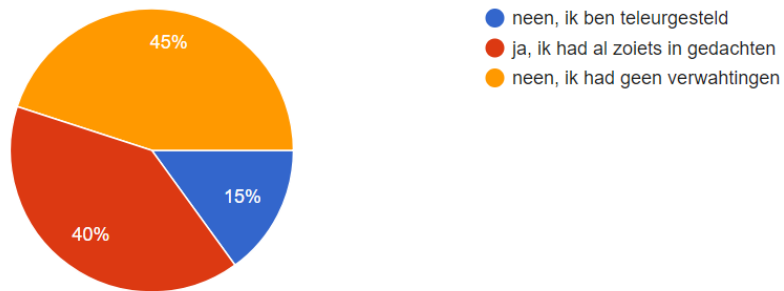

Vraag 3

Had je de inhoud van deze module verwacht over rouwen?

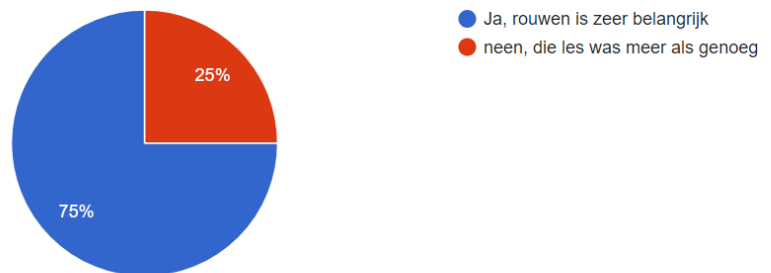
20 reacties

Vraag 4

Vind je dat er meer tijd besteed moet worden aan deze module?

20 reacties

Vraag 5

Zou je willen weten wat er met je gebeurt wanneer je een kleuter verliest in de klas? Waar je naartoe kan gaan, bij wie je terecht kan, op wat je recht hebt, ...

20 reacties

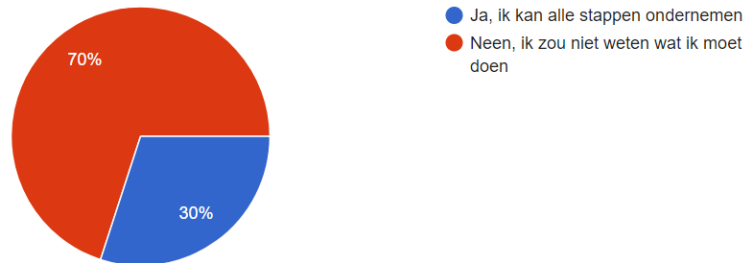

Vraag 6

Weet je door de module hoe je moet handelen wanneer er een kleuter sterft in je klas ?

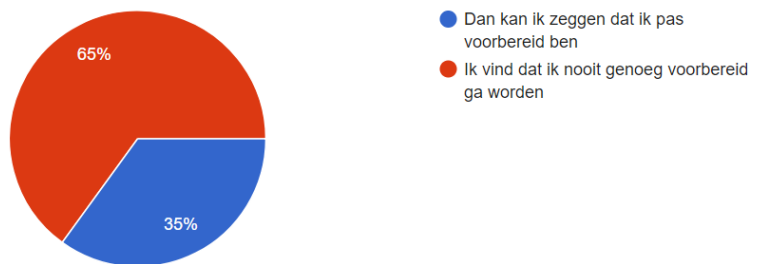
20 reacties

Vraag 7

Stel nu : je hebt een module gehad over rouwen waar ze je uitleggen hoe je moet handelen in zo een situaties, je toekomstige school heeft een draaiboek over rouwen, ...

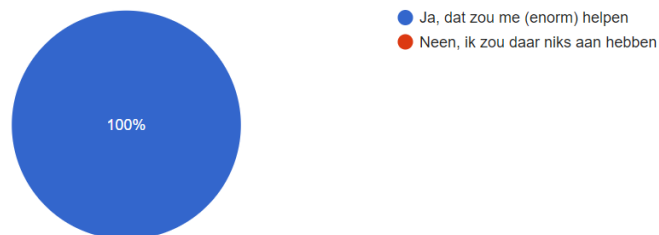
20 reacties

Vraag 8

Zou een spreker (een kleuteronderwijzer die een kleuter verloren is in de klas) uitnodigen voor deze module een goed idee zijn ? Zou je er iets aan hebben om te horen hoe deze gehandeld heeft en wat deze heeft meegemaakt ?

20 reacties

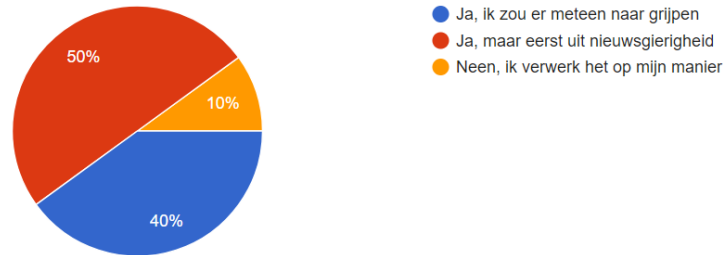

Vraag 9

Wij hebben een rouwkoffer opgesteld voor kleuteronderwijzer(s), dit helpt om je eigen verdriet een plaats te geven eigen aan je persoonlijkheid. Zou je deze koffer gebruiken ?

20 reacties

Vraag 10

Wat vind je belangrijk in de module zorgzame school (over rouwen) dat erin zou moeten zitten ? Wat heb je gemist ?

12 reacties

Een handelingsplan dat de leerkracht tips kan geven en op weg kan helpen.

/

Een gastspreker, ook al ligt dat heel gevoelig voor deze mensen

Eigen ervaringen

Wie betrekken bij rouwproces (directie, andere leerkrachten, enz?). Hoe omgaan met familieleden (ouders) die mee rouwen? Welke initiatieven nemen?

Uit eigen ervaring (dit jaar al!), twijfelde ik aan het feit dat de hele klas naar de begrafenis in de kerk is geweest. De manier hoe je dit aan ouders moet overbrengen en vragen deed me stilstaan. We hadden het vooral over 'luisteren naar ouders als zij willen praten', niet over 'met andere ouders overleggen hoe we dit afscheid in de klas verwerken'.

- Een getuigenis uit het onderwijs (een juf die komt spreken)
- Een lijst (of een instantie) van instanties waar je naartoe kan gaan als je hiermee te maken hebt.
- Een duidelijke manier over hoe je met de ouders van het kind moet omgaan.
- In welke mate je met de kinderen van je klas (per leeftijd) kan omgaan/werken met dit verdriet.

Wat met de andere kleuters... je hebt 1 kleuter die verdriet heeft maar hoe moet je de rest ook aanpakken...

De les was goed, maar men had beter nog meer info gegeven omtrent rouwen. Het is iets in de kleuterklas dat weinig voorkomt, maar wanneer het voorkomt sta je met je rug tegen de muur en weet je niet waar te beginnen..

Er is gewoon te weinig op in gegaan. De realiteit is altijd moeilijk wanneer zoiets gebeurd, maar het zou goed zijn moesten we daar meer informatie en tips over gekregen zouden hebben.

Een getuigenis van een leerkracht

diepgang

4.5. Conclusie over de bevragingen

Het was voor ons zeer interessant om de andere studenten over dit onderwerp te bevragen. Het was fijn om verschillende meningen te lezen en in te zien dat er veel aansluiten bij onze meningen.

Wat ons zeker opviel is dat alle studenten die wij hebben bevraged, ermee eens zijn dat ze willen weten wat er met hun gebeurt als ze een kleuter verliezen in de klas (vraag 5). De studenten hebben hier een verlangen gehad/ hebben een verlangen waar er niet aan voldaan is geweest.

Ook zou een spreker uitnodigen die ooit al eens zo een situaties heeft meegemaakt ideaal zijn voor onze studenten. Hier waren ze ook allemaal mee eens (vraag 8).

70% van de bevragede studenten heeft geen enkel idee hoe deze moet handelen of reageren wanneer er een kleuter sterft in zijn of haar klas. 70% is er niet klaar voor om zo een situatie mee te maken en aan te kunnen. We beseffen zeer goed dat klaar zijn voor zo een situatie nooit helemaal kan, maar dankzij achtergrond informatie weet je toch al waar je staat en kan je ernaar grijpen in tijden van nood. Net als 75% van de studenten vinden dat er meer tijd moet besteed worden aan rouwen in deze module! Eén les is absoluut niet genoeg!

Ook kan er duidelijk gelezen worden waar de studenten behoefte aan hebben in de module zorgzame school bij vraag 10. Onze studenten zijn de toekomstige leerkrachten in onze maatschappij en we vinden dat er zeker eens naar geluisterd moet worden.

Het is voor ons verontrustend te zien dat er niet veel klaar voor zouden zijn in zo een situatie. Binnenkort wordt er weer een nieuwe vlag van kleuteronderwijzer(s) gestuurd in een schoolmaatschappij waar er niet veel aan gedaan wordt.

4.6. Een ruimere bevraging

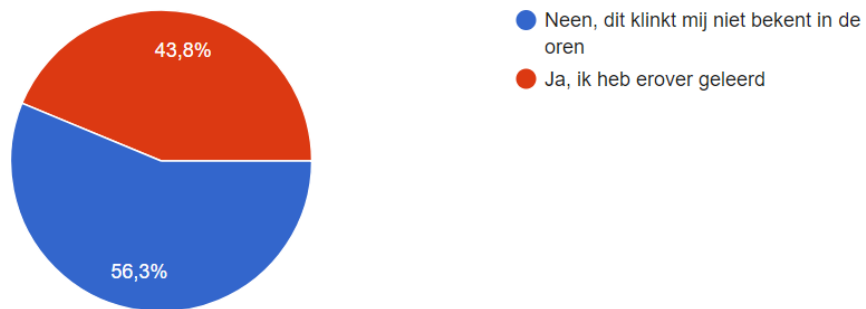
Door verschillende kleuteronderwijzers te gaan interviewen hebben we door gehad dat deze niet zo goed kunnen omgaan met rouwen en dit ook effectief nooit geleerd hebben. Dit baarde ons zorgen. Daarom hebben we een enquête opgesteld naar de kleuteronderwijzers toe. Dit hebben we gepost in verschillende groepen en vroegen hun mening over rouwen en hun opleiding die ze vroeger hebben gedaan. Verschillende antwoorden hebben onze aandacht getrokken op een positieve, maar helaas ook op een negatieve manier. Hieronder kan de enquête terug worden gevonden. Er werden acht vragen gesteld. Deze enquête hebben we opgesteld op deze site : <https://docs.google.com/forms/d/1yetXunnlq4jczLMw-oHPtAg5aq8HAGCTnKFIXdi5e8s/edit>

Vraag 1

1. Bestond er een vak/module over rouwen tijdens je opleiding?

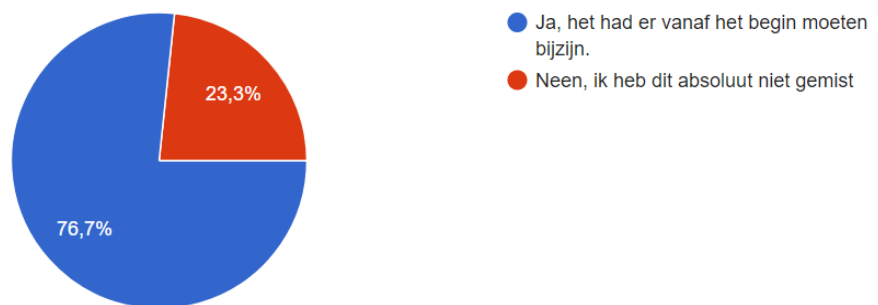
32 reacties

Vraag 2

2. Heb je zo een vak gemist in je opleiding?

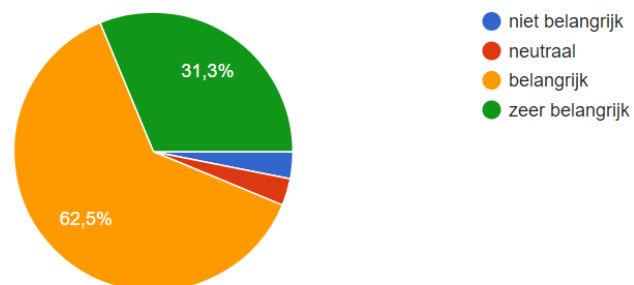
30 reacties

Vraag 3

3. Hoe belangrijk vind je het aspect "rouwen"

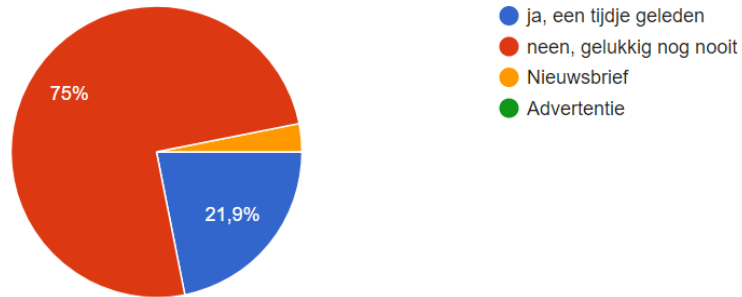
32 reacties

4. Ben je geconfronteerd geweest met het overlijden van een kleuter in je klas/school?

32 reacties

Vraag 5

5. Zou je weten met je opleiding achter de rug hoe je moet reageren en wat je allemaal kan doen om jezelf te helpen in je rouwproces?

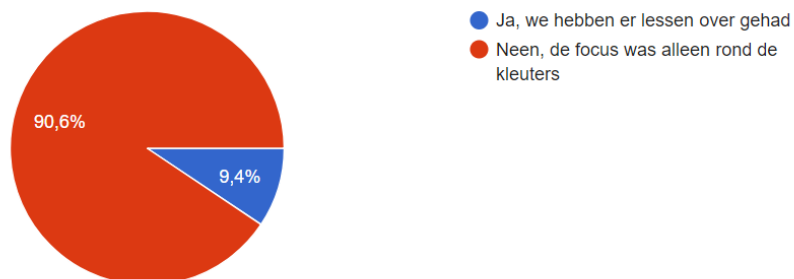
32 reacties

Vraag 6

6. Vind je dat de opleiding je genoeg heeft geleerd om voor jezelf te zorgen? (zelfzorg)

32 reacties

Vraag 7

7. Wat vind je van dit concept: "Wij willen de kleuteronderwijzers die in rouw zijn helpen door hun rouwproces. We willen er voor hun zijn. Ze steunen en laten kennismaken met de nodige stappen die ze kunnen zetten om zelf voldoende en in alle rust te rouwen. We willen ons deze keer focussen op de onderwijzers dan op de kleuters...."

25 reacties

Goed (3)

Goed concept (2)

Zinvol. Er wordt soms te weinig aandacht aan gegeven. Ook voor de ouders die achterblijven als de kleuters van de klas is het zinvol dat je als leerkracht correct kan reageren en er gepast mee kan omgaan.

klinkt goed.

Zeer goed

Dit vind ik zeer interessant! Doordat ik zelf niet zo goed weet hoe ik moet rouwen (iedereen doet die natuurlijk op een andere manier, maar ik wist met de dood van mijn grootvader geen blijf met mezelf). Is het zeker al moeilijk om dit over te brengen naar de kleuters en samen met hun rouwen...

Goed

Beide zijn even belangrijk.

Ik denk dat dit zeer nuttig kan zijn om iedereen binnen het team en de klas te helpen bij het verwerken

Helemaal mee eens!!

Akkoord

Ik vind het belangrijk dat je weet door welke rouwfasen het kind gaat zodat je hulp kan aanbieden

Prima!

Dit is zeker nodig in de opleiding. Tijdens mijn opleiding hebben we daar maar een heel klein stukje rond gezien en dit ging dan over de kleuter (wat ook zeer belangrijk is natuurlijk). Voor je eigen persoonlijke ontwikkeling en mentale gezondheid is het zeer belangrijk om te weten wat je voor jezelf kan doen in een rouwproces want de stap om op dat moment hulp te zoeken is vaal te groot. Als je er dan zelf al iets over weet is dat een stap in de goede richting.

Dit lijkt me leuk, want wij moeten er ook zijn voor de kleuters in rouw en dan is het belangrijk om te weten hoe je hier zelf mee kan omgaan.

hier zelf mee kan omgaan.

ik vind dit een goede zaak

Ik vind dat dit rouwproces er moet zijn voor zowel KO als voor de kleuters. Ik denk dat het misschien net het mooie is aan het rouwproces om het samen te beleven tussen KO en kleuters. Dit zorgt ook voor een hechte, sterke klasgroep. Het is belangrijk dat kleuters ook zien dat de juf kan rouwen en dat ze niet steeds vrolijk moet zijn. Zo leren de kleuters ook ervaren wat "mens zijn" eigenlijk is. Het leven is met ups & downs en dit mag geen probleem zijn om dit ook aan de kleuters mee te geven. Natuurlijk wel op hun niveau. Het samen verwerken zorgt er misschien voor dat de kleuters het sneller verwerkt krijgen.

Focus op zowel de kleuters als de leerkracht is belangrijk

Goed idee, aangezien ik iemand ben die eerder de focus zou leggen op de kleuters (hier heb ik al voldoende kennis over)

TOP!

Rouwen is een proces wat je samen doormaakt, kleuters en leerkrachten. Er zijn voor elkaar, openheid, kunnen rouwen op een eigen manier en in je eigen tijd en hiervoor ruimte en begrip krijgen helpen hierbij. Rouwen is hard werken.

4.7. Conclusie over de bevraging

Vraag 6 baart ons veel zorgen. De afgestudeerden onderwijzers en onderwijzers die al langer dan vandaag op het werkvloer staan vinden dat de opleiding hun niet genoeg heeft geleerd hoe ze voor zichzelf kunnen leren zorgen. 90,6% is hiermee eens. Het is zeer verontrustend te zien dat onderwijzers hier eigenlijk niet voor klaargestoomd zijn geweest.

Ook weet 75% niet van de leerkrachten wat ze kunnen doen om zichzelf te behelpen in hun rouwproces. Het is erg te weten dat dit nu zo voortkomt in onze maatschappij. Natuurlijk hebben er op deze enquête maar een paar mensen geantwoord. We weten ook dat zo een onderzoek de mening nodig heeft van een groter publiek. We hadden wel gedacht dat onderwijzers zich er niet klaar voor zouden voelen, maar nooit dat het aantal zoveel ging zijn.

76,7% van de bevroegde onderwijzers hebben een vak gemist als rouwen in hun opleiding! Dit toont weer eens aan hoe belangrijk dit onderdeel is voor ons.

De reacties over ons concept steken ons een hart onder de riem. Het is fijn te zien dat er velen onze meningen delen en er ook effectief achter staan. Velen onderwijzers voelen zo dat er naar hun wordt geluisterd en dat er (eindelijk) voor hun eens gezorgd wordt

5. Een mogelijk draaiboek voor het verlies van een kleuter

Een draaiboek hebben kan je helpen om de focus erop te leggen. Het is een houvast waar je je aan kan vast grijpen in moeilijke tijden. De situaties zijn allemaal zo verschillend. Soms heb je de kracht niet om helder na te denken. Net als de situaties anders zijn, zijn de kleuteronderwijzers en andere medewerkers op school allemaal anders. Je hebt personen die al met rouwen te maken hebben gehad verschillende keren in hun leven en er wat (jammer genoeg) aan gewend zijn en weten hoe ze moeten handelen met hun omgeving en zichzelf. Anderen zijn helemaal verloren wanneer er zoiets voorvalt en vallen in een dieptepunt. Ze weten niet wat rouwen is, wat het is en je doet, begrijpen niet wat er aan de hand is en hebben geen vat meer op zichzelf. Elke vorm van verlies is erg. Of je nu je eigen kind bent verloren of een kleuter in je klas. Je hecht je er zo aan, je band groeit onwaarschijnlijk groot en je bent als een tweede mama/ papa voor hun in de klas.

Dit is wat wij willen voorkomen. We willen voorkomen dat kleuteronderwijzers bevroren zijn voor zo een situaties. Wanneer je een draaiboek hebt, kan je preventief werken en aan de slag gaan. Natuurlijk kan je je draaiboek niet volledig gaan volgen. Elke verschillende situaties zorgt ervoor dat het draaiboek aangepast moet worden aan de noden en wensen op die moment.

Voor dit puntje hebben we veel mails gestuurd naar verschillende scholen met de vraag of ze een draaiboek hebben voor dergelijke situaties. Helaas waren alle antwoorden negatief die we hebben gekregen.

Geen enkele school kon ons laten inkijken in een draaiboek omdat ze deze niet bezitten. We vinden deze situatie zeer jammer. Velen denken dat het je niet kan overkomen, maar helaas is de werkelijkheid anders. Na veel zoeken en bevragen zijn we eindelijk in aanraking kunnen komen met een draaiboek die we hebben gekregen van een juf. Dit is voor het geval een leerling/leerkracht zou sterven. Ze hebben dit draaiboek samen met het hele team eens opgesteld.

Dankzij dit draaiboek wisten we ongeveer hoe draaiboeken in elkaar zitten, als deze er zouden zijn. Dankzij dit draaiboek hebben we ons kunnen baseren voor puntje 5.1 die hieronder gelezen kan worden. We hebben niet de nodige opleiding op zelf een draaiboek in elkaar te maken.

Ook doordat er zo weinig bestaan en we er maar 1 hebben kunnen inkijken, is dit te weinig om een goed draaiboek te maken. Hierdoor hebben we een opsomming hier beneden gemaakt van de zaken die zeker en vast in een draaiboek zouden moeten inzitten. We hebben ons hiervoor gebaseerd op het draaiboek dat we hebben gekregen en ook door alle informatie dat we al hebben opgenomen gedurende het hele schooljaar over rouwen en onze invalshoek.

5.1. Wat mag er zeker niet ontbreken in een draaiboek?

STAP 1

Bericht wordt meegedeeld aan alle personeelsleden. Dit doen we niet via sms , maar telefonisch of indien het mogelijk is erbij langsgaan (persoonlijk). Dit is een taak dat de directie/zorgteam op zich kan nemen. Ook moet er opvang

STAP 2

Het is belangrijk dat er op voorhand al een crisisteam is opgesteld geweest. Dat zijn onderwijzers die zich op voorhand hierin al wouden engaderen en over de nodige informatie en vormingen beschikken. Het zijn volwassenen die weten waarmee ze bezig zijn en kunnen worden ingeschakeld op zo een momenten. (over het onderwerp). Dit crisis team komt te samen en zorgt voor :

- Voorbereiding eerste bezoek ouders
- Brief voor alle ouders van de school opstellen
- Herdenkingstafel opstellen met een rouwboek. Dit kan ergens centraal in de school staan.
- Er kan ook een herdenkingsplek in de klas worden opgesteld in samenspraak met de getroffen leerkracht (troostplek)
- Mogelijkheid nagaan om ergens in de buurt een rouwkoffer op te halen.
- Andere medewerkers van de school zoals CLB zeker contacteren als extra hulp en steun voor de school.
- Het organisatorisch aspect gaan aanpassen zoals bijvoorbeeld vergaderingen annuleren, uren aanpassen, schoolreizen annuleren,...
- Het crisisteam maakt een aangepast programma voor de leerkrachtenen voor de getroffen dag of volgende dag.
- ...

STAP 3

Voorbereiden.

Samen met het crisisteam kan de getroffen kleuteronderwijzer samen zitten. Daarin kan besproken worden op welke manier deze het aan zijn/haar klas wilt overbrengen en waar deze nood aan heeft. Een kleuteronderwijzer, zorg coördinator, directie, ... mag zo een situatie nooit alleen meemaken en moet altijd ondersteund worden bij het overbrengen van zo een triestige gevallen.

STAP 4

Na al deze stappen gaan we het nieuws moeten overbrengen naar de kleuters/leerlingen toe. De kleuteronderwijzer licht zijn eigen klas in, met een extra "maatje". Dit kan een externe zijn zoals een CLB medewerker, zorgjuf,... . Het is zeer belangrijk dat de kleuteronderwijzer van de getroffen klas dit nooit alleen doet. Ook de andere klassen moeten worden ingelicht. Dit doen de klasjuffen/klasmaester wamen met een extra iemand. Ook dezen lichten hun klas nooit alleen toe.

STAP 5

Het crisisteam komt bij elkaar om een afscheidsplechtigheid te gaan organiseren. Dit kan natuurlijk in het bijzijn van de getroffen kleuteronderwijzers.

STAP 6

Het crisisteam en andere betrokkenen komen samen om te bespreken hoe het nu verder moet en wie welke zorg nodig heeft.

STAP 7

Het crisis team zorgt er ook voor dat de getroffen kleuteronderwijzer de nodige steun krijgt die hij/zij wenst te hebben.

EXTRA INFORMATIE DIE ER ZEKER IN MOET ZITTEN :

- Geen administratie meer opsturen naar de getroffen ouders
- Indien mogelijk een kleuter diploma/ knutselwerken aan de ouders schenken
- Bij verjaardag steunkaarten naar de ouders sturen
- Op overlijdens datum een korte herdenking houden en eventueel rond de herdenkingsplek. Uit het oog , maar niet uit het hart.
- De kleuteronderwijzers zeker niet vergeten en de nodige steun brengen

draaiboek

- 1. Een draaiboek is onmisbaar bij elk evenement, zowel bij de voorbereiding als tijdens het evenement.**
- 2. Bij de voorbereiding omdat het maken van een draaiboek het organiserend comité dwingt zich het evenement van minuut tot minuut voor de geest te halen.**
- 3. Tijdens het evenement, omdat het draaiboek het belangrijkste houvast is voor alle medewerkers en deelnemers.**

6. De confronterende interviews

In bijlage vindt u onze afgelegde interviews. Hieronder vindt u onze bedenkingen terug van hoe we ermee zijn omgegaan en wat we ervan hebben gevonden. Deze zijn onze persoonlijke meningen en bedenkingen.

Het was voor ons een eer om al deze leerkrachten te mogen interviewen. We zijn zeer trots op deze onderwijzers dat ze hun verhaal met ons hebben willen en durven delen. Ook bedanken we hun enorm dat ze vertrouwen in ons hebben gehad en in onze bachelorproef. Zonder hun was dit waarschijnlijk nooit gelukt en konden we geen kwaliteit voortbrengen.

6.1. Onze bedenkingen van het interview van bijlage 2

Dit was ons eerste interview die we mochten afleggen. We hadden wel wat schrik voor al de gebeurtenissen die we zouden horen. Gelukkig is het bij deze juf goed afgelopen.

De juf had het nieuws al doorgekregen via de sociale media. De directie heeft haar kort daarna gecontacteerd om het nieuws te melden. Ze juf vertelde dat ze met de directie een hele goed band heeft. Het nieuws is dan ook op een vertrouwende en zachte manier meegedeeld. De directie zei direct dat de zorg juf haar zal ondersteunen in de klas. De directie heeft direct ook het nummer gegeven van slachtofferhulp en een troostkoffer aangeboden in de klas.

De juf kwam op school en werd direct goed ondersteund en begeleid. De zorg juf heeft het nieuws meegedeeld aan de kleuters, op vraag van de juf. Het klasje ligt nauw bij elkaar, dus het was een emotioneel moment.

Ze heeft veel steun gehad van haar collega's en directie, wat ook wel nodig was. Zonder hun zou het moeilijk zijn geweest. Ze haalde ook veel steun uit de kleuters. Kleuters voelen ook dat je niet ok bent, en als ze je dan komen troosten heb je er heel veel aan.

De school heeft veel gedaan rond de overledenen. Ze hebben met de hele school witte ballonnen losgelaten, hebben met alle kinderen iets gemaakt om af te geven aan de ouders,...

De juf heeft samen met de kleuters een witte doos gemaakt. In die doos mochten allerlei dingen geplaatst worden die van de overledenen was. Er mochten ook tekeningen, knutselwerkjes,... in. De doos hebben ze dan op het einde van het schooljaar afgeven aan de ouders.

De juf vond ons concept rond de box heel fijn. Het zou haar zeker op dat moment geholpen hebben, maar op dit moment had ze er geen nood aan. Ze vind het idee rond de praatgroep heel goed. Ze kan helemaal begrijpen dat mensen nood hebben aan een babbel die hetzelfde hebben meegemaakt.

Dit is een interview waar een goede ondersteuning zijn vruchten heeft geleverd. De juf heeft voldoende steun gekregen van alle collega's en directie. Zo zou het ook moeten. De noden van de juf werden ook beantwoord zonder dat de aandacht werd verloren op de kleuters.

6.2. Onze bedenkingen van het interview van bijlage 3

Dit verhaal is heel aangrijpend. We willen hierbij de juf nog eens bedanken om zo open te zijn over de situatie.

De juf had het nieuws gekregen van de ouders van het slachtoffer. Ze was de dag erna naar school gekomen, maar is snel weer vertrokken omdat ze over haar toeren was. De directeur maakte daar geen probleem van.

De juf wou niet meer terugkeren naar school. Ze voelde haar niet goed in de school. Haar collega's in de kleuterschool steunden haar niet. Ze spraken haar ook niet aan op school over de situatie. Dit is wel heel jammer.

Het is heel belangrijk om steun te krijgen, zeker van de collega's. Anders worden de dagen heel lang en voel je u niet vertrouwd. Ook met de directie had de juf alleen meer een professionele band, wat op zich niet veel kwaad kan. Maar daardoor heeft de juf alles opgekropt.

Toen de juf de dag erna naar school kwam, waren er wel mensen aanwezig om haar te steunen. Jammer genoeg hebben deze mensen niet veel gedaan. Het CLB was aanwezig in de klas. De juf kon niet antwoorden op de vragen die de kleuters stelden, dus verwachtte ze dat het CLB dat ging doen. Dit hebben ze jammer genoeg niet gedaan. Dit was een serieuze tekortkoming voor haar.

Als je geen steun hebt van je collega's en van externen, wordt het heel moeilijk om te rouwen. Zo hoort het gewoon niet. De bedoeling van het CLB is om de juf te ondersteunen, niet om deze alleen te laten.

Omdat ze van de school heel weinig hulp kreeg, moest ze wel een andere oplossing vinden. Daarom is de juf naar een psychiater geweest. Samen met de psychiater en er partner is ze er doorgekomen. De school heeft niets bekostigd.

De school heeft wel aandacht geschonken aan het slachtoffer. De directie had een muziekdoosje geplaatst in een rustig hoekje en een rouwhoekje ingericht. Het rouwhoekje bevond zich rechtover de getroffen klas. Dat vond de juf confronterend. Laten we concluderen dat het zo niet moet. Het is heel belangrijk om steun te vinden. Als ze je het op school niet geven, gaat het rouwproces ook veel trager. We vinden het ook niet kunnen dat het CLB zo weinig steun heeft aangeboden toen ze aanwezig waren. Dit is juist hun taak!

Omdat ze zo weinig steun kreeg, heeft ze jammer genoeg contact moeten opnemen met een psychiater. Ook al is het lang geleden, toch zit het nog heel gevoelig bij de juf door de slechte ondersteuning.

6.3. Onze bedenkingen van het interview met de kleuteronderwijzer van Axelle bijlage 4

Tijdens dit interview voelde je gewoon dat dit onderwerp nog leeft in de school. Je kwam binnen in de school waar er een sfeer van verbondenheid was. En dat merkte je ook tijdens het interview. Wat een mooi verhaal.

Toen het interview begon, kregen we direct een pakkend gevoel. Het ging over een meisje die aan onze school (Odisee) was aangereden, dus we wisten over wie het ging.

De juf is direct in actie gevlogen met alle andere collega's en ouders. Hier komt die sfeer van verbondenheid terug. Dit is wel een aspect die serieus kan tegenvallen. Het is mooi om te zien hoe dat mensen zo iets sterk kunnen vormen. De school mag hier zeker fier op zijn!

Verder vergeet de school ook het meisje niet. Toen we binnenkwamen hing er een mooie kader met een mooie boodschap. In de klas bij de juf hangt er ook een mooi foto van het meisje met hele lieve berichtjes errond. Als het haar verjaardag is, is er nog steeds een herdenking voor het meisje.

Je merkt hier dat de school veel aandacht schenkt aan zijn leerlingen.

Met de juf ging ook alles goed. Je merkte direct dat het een sterke vrouw was. Direct initiatief nemen en de leiding nemen over dit gebeuren. Ook heeft ze zelf een rouwkoffer opgemaakt voor kleuters.

Er was al een rouwkoffer aanwezig in de school, wat niet zo vaak is. Maar deze juf merkte dat die koffer niet geschikt was voor deze gebeurtenis. Daarom had ze beslist om er zelf één te maken. Het is een concept rond troostdoosjes.

Natuurlijk gebeurde dit met de hulp van haar collega's. Zonder haar collega's zou het niet gelukt zijn om door haar rouwproces te komen.

Dit is ook een aspect dat serieus kan tegenvallen. Zonder steun van iemand wordt het rouwproces een pak moeilijker. Uit dit interview kan je concluderen dat de collega's en andere een grote steun waren.

Laten we zeggen dat dit een klein succesverhaal is. Er wordt hier rekening gehouden met iedereen, er is een sfeer van verbondenheid aanwezig, de school was goed voorbereid op de situatie... Als studenten kijken wij op naar deze school. Er zijn maar weinig scholen die aandacht besteden aan rouwen.

Conclusie: een school waar je kind veilig is.

6.4. Onze bedenkingen van het interview van bijlage 5

Dit interview gaat over een jongetje die nog maar heel recent is gestorven aan een hersentumor. De juf had een hele goede band met het jongetje en de ouders. De ouders waren vrienden van elkaar, net zoals hun kinderen.

Deze school had tijdens een pedagogische studiedag dit schooljaar een scenario opgesteld wat er zou moeten gebeuren bij een overlijden. Dit is wel een heel mooi initiatief van de school. De jongen was nog niet overleden, dus hebben ze dit uit eigen wil gedaan. Zo hoort het!

Omdat ze goed voorbereid waren, verliep alles goed. Iedereen wist wat hij/zij moest doen. Na de dag van het overlijden kwam er meteen een psychologe in de klas staan bij de juf ter ondersteuning. Die psychologe heeft ook het nieuws vertelt aan de kleuters. De psychologe is nog steeds aanwezig op de school en houdt zich nog bezig met het rouwproces.

De juf is na de afscheidsdienst 1 week afwezig geweest. Daar had ze zelf ook nood aan. De directeur heeft er geen problemen van gemaakt en al het mogelijke gedaan om de juf goed op te volgen in haar rouwproces, daarom dat de psycholoog telkens aanwezig was in de school.

De juf vond ons idee rond de box heel fijn. Ze vond het een fijn initiatief dat zeker een hulpmiddel was geweest tijdens haar rouwproces.

Bij dit interview kunnen we concluderen dat deze school goed voorbereid is op een overlijden. Het is een teken dat de school er open voor staat om dit onderwerp te behandelen. Ook komt de steun hier een aantal keer aan bod. Een goed schoolteam is zeer belangrijk om zulke situaties onder controle te houden.

6.5. Onze bedenkingen van het interview van bijlage 6

Dit interview gebeurde via de telefoon, wat wel pakkend was. Het was een juf van uit Nederland. Je merkt in Nederland dat dit onderwerp anders ligt dan hier in België. In Nederland maken ze er niet zo een taboe rond. Het gebeurt en daarmee uit. Dit merk je ook tijdens het interview. Het klinkt allemaal normaal wat de juf vertelt.

Alles is hier goed verlopen. De directeur had de juf direct verwittigd en voorgesteld om naar huis te gaan. Ze ging niet in op het aanbod omdat de kleuters haar nog meer nodig hadden. Verassend genoeg moest de juf het nieuws niet vertellen aan haar kleuters. De directeur vond dat de ouders hun kinderen moesten inlichten over de situatie. Dit zorgde de dag erna voor wat verwardheid. Wisten alle kinderen al over de situatie? Naar onze mening opteren wij dat de juf het nieuws verteld (naar mate van het mogelijke). De juf kan de verschillende reacties dan observeren en bijsturen waar het nodig is.

De juf kreeg wel geen assistentie in de klas. Dat vonden we zelf een beetje raar. De juf had er totaal geen probleem mee. De ouders hadden tegen de juf gezegd dat zij de grootste steun was voor hun kinderen, en daar trok ze haar aan op en bleef ze met plezier in de klas staan.

In de school was er geen noodplan aanwezig. Het hoefde ook niet voor de juf. Door de goede steun van de collega's en ouders verliep alles hoe dat het moest. Op zulke momenten ben je nooit genoeg voorbereid. Daarom dat ze liever het op hun laten afkomen en samen een oplossing zoeken. Omdat het een kleine dorpschool is, hadden ze enorm veel steun van andere mensen buiten de school.

De juf haar rouwproces is goed verlopen. Ze vond vooral haar steun bij haar familie en vrienden. De ouders van de kinderen kwamen ook regelmatig een babbeltje houden, en haar collega's waren een helpende hand. Ze had op dat moment niets anders nodig. Bij dit interview merk je wel dat deze school veel aandacht besteed aan de kinderen. Eerst de kinderen, daarna de rest. Op zich is dat wel niet slecht, maar we willen hier graag benadrukken dat je jezelf ook niet uit het oog mag verliezen.

6.6. Onze bedenkingen bij bijlage 7

Als je dit interview leest, krijg je direct een krop in je keel. Deze school heeft al veel moeilijke momenten beleefd. Ze hebben al een aantal keer met een verlies moeten meemaken.

Dit interview gebeurde via mail. De juf heeft een kleuter uit haar klas verloren door een hersentumor.

De juf reikte meteen aan dat er binnen hun school een noodplan bestaat. Het CLB wordt meteen verwittigd en bezorgden ook een rouwkoffer.

De zorg coördinator was ook veel aanwezig en er werd een rouwhoekje opgericht waar de kleuters tekeningen, knutselwerkjes,... kwijt konden.

Het is heel goed dat er initiatief werd genomen. Als je er natuurlijk veel mee geconfronteerd wordt, weet je wat je moet doen.

Uit het interview kan je concluderen dat de school ook heel hard zijn best deed. De school heeft alle kosten betaald die nodig waren. De collega's waren een steun en luisterend oor. Iedereen is wel verdrietig van al de toestanden, en dat merkt ze ook aan de sfeer.

Ook met de ouders van het slachtoffer kwam de juf goed mee overeen. Er werd wel niet gesproken over andere ouderbetrokkenheid. Herdenkingen zijn ook niet meegedeeld.

De juf gaf aan dat ze ons idee van de box wel tof vond. Ze zou er in ieder geval op zijn ingegaan als het haar aangeboden was geweest. Het zou haar zeker geholpen hebben.

Uit dit interview kunnen we concluderen dat een sterfgeval binnen een school regelmatig kan voorkomen. Dankzij die voorvallen zijn ze wel genoeg voorbereidt om er mee om te gaan. Steun wordt ook aangeboden binnen de school.

6.7. Onze bedenkingen bij bijlage 8

Dit interview gebeurde in de klas. Het was een hele kleine school. Amper 15 klassen waren er aanwezig.

Het interview was met een juf die het heel moeilijk heeft gehad met rouwen. Niet omdat ze geen steun kreeg, maar omdat ze het moeilijk een plaats kon geven. 10 jaar geleden is het vreselijk ongeluk gebeurd, en de juf heeft het er nog duidelijk moeilijk mee.

Wat bij deze school direct opviel, was ouderbetrokkenheid. Het was de eerste keer dat we een school hadden waar de ouders zo veel steun gaven. Alle ouders van de school waren aanwezig op de begrafenis, er hebben ouders spontaan de misviering gesponsord, het oudercomité heeft zich gegeven om de misviering te organiseren en heeft ook alles bekostigd. Dit zijn mooie voorbeelden van hoe het zou moeten.

Ook heeft de school veel aandacht voor de overlevende. Als je de school binnenkomt staat er een hele grote boom die geplant is geweest ter nagedachtenis van hem. Als de sterfdatum nadert hangen ze iets in de boom en gaat de klas van zijn zus naar de begraafplaats. Ook bij Pasen, Allerheiligen en zijn verjaardag hangen ze iets aan de boom

In de gang is er ook een foto van hem aanwezig, net zoals in de klas met andere spullen en kaartjes. Dit wordt allemaal bekostigd door het oudercomité.

Dit is terug een hee mooi voorbeeld van betrokkenheid in de school. Als studenten is dit onze droom om in zo een school terecht te komen.

Omdat het zo een kleine school is, zijn ze ook maar met een weinig aantal leerkrachten. Ze heeft welgeteld 5 collega's. Omdat het een kleinere groep is, voel je nog meer die verbondenheid. Het is een familie die voor elkaar klaar staan en elkaar steunen bij moeilijke momenten. Dit heeft de juf ook ondervonden bij haar rouwproces.

Natuurlijk kan dit ook helemaal anders verlopen geweest zijn. Geen steun, een leerkracht waar je een mindere band mee hebt, de directie dat moeilijk doet,...

Er is ook een rouwkoffer aan te pas gekomen. De zorg coördinator is bij de organisatie 'Zeppe en Zikki' materiaal gaan halen. De organisatie heeft de school ook mee opgevolgd. Ze heeft er veel aan gehad.

De juf vond ons concept over de rouwkoffer heel tof. Als ze het ter beschikking had, zou ze het zeker uitproberen.

Dit is een verhaal die je met een glimlach leest. Het is een mooi voorbeeld hoe dat alles zou 'moeten' verlopen. Natuurlijk is elke situatie en school anders. Maar met zo een verhaal streven wij om nog meer hulp aan te bieden met onze box.

6.8. Onze bedenkingen bij bijlage 9

We zijn naar het huis van de mens gegaan met de verwachting om meer informatie te krijgen binnen rouwen. We wisten al dat er praatgroepen werden gehouden, ook in verband met rouwen. We hoopten dat huis van de mens als eens in contact is gekomen met kleuteronderwijzers.

Jammer genoeg heeft huis van de mens nog nooit gehoord over praatgroepen voor kleuteronderwijzers. Er zijn wel rouwgroepen waar ze naartoe kunnen gaan, maar dat zijn groepen waar er een ander aspect wordt besproken.

We hebben heel veel informatie gekregen via het interview. Ze stonden bereid om hun hulp aan te bieden en hun accommodatie ter beschikking te stellen. Dit was wel een fijn gevoel.

We hebben vooral vragen gesteld over hoe een praatgroep te werk gaat. Wat komt er allemaal bij kijken? Hoe is het verloop? Vragen waar we allemaal een antwoord op hebben gekregen.

Een belangrijk aspect bij een praatgroep is de sfeer. De sfeer tussen de mensen en die heerst in de ruimte. Dit is heel belangrijk. Als er geen goede sfeer hangt, ontbreken de mensen een gevoel van veiligheid en vertrouwen. Hier wordt heel veel aandacht aan besteed, zeker bij rouwen. Dat merk je wel wanneer je daar binnenkomt. De mensen zijn zo lief en behulpzaam, dat je u direct thuis en veilig voelt. Ze hebben ons ook meegegeven dat we dit zeker moeten hebben bij onze box. Dit is een goede tip waar we zeker aan gaan denken.

We hebben samen ook onze concept over onze box uitgelegd. Ze vond dit heel tof concept, maar ze waarschuwde ons. Ze gaf als tip dat er heel veel tijd in steekt. Ze vond wel dat we al ver stonden, maar om een echte praatgroep op te richten binnen onze tijdsperiode, is onmogelijk.

Ze denkt wel dat onze box een verschil kan brengen bij sommige mensen. Iedereen rouwt op zijn eigen manier, maar de onderdelen dat bij ons in de box zitten, komen het vaakst voor.

De mensen van huis van de mens hebben ons zeer goed geholpen en heel veel informatie gegeven. Die informatie vormt een deel van onze bachelor proef.

6.9. Onze bedenkingen van het interview met de docente op de hogeschool Odisee te Aalst bijlage 10

Het was zeer leerzaam om de inzichten te krijgen van een docent die hierin gespecialiseerd is. Er werden veel vragen gesteld, die je blik enorm deed verruimen. Ook werd er veel ruimte vrij gelaten om te vertellen. Dit was het geval van de twee kanten. De docente en de studente konden eigenlijk vertellen wat ze wilden en even van alles kwijt geraken.

Gedurende het hele interview werd er enorm veel gesproken en gedeeld. Sarah is hierdoor wijzer geworden door de vele verhalen en vragen die deze docent haar heeft gesteld. Het heeft ook haar ogen opengedaan op bepaalde zaken en haar veel doen inzien. Sarah is zeer blij dat ze zo een moment heeft mogen meemaken. Het was een warm en waardevol gesprek. Een echte verbondenheid tussen een docent en een student.

Daar stond de docent ook enorm voor. Verbondenheid is van zeer groot belang en dat beseffen we nu maar al te goed. Ook hebben we samen ingezien tijdens het interview dat er nog veel kan veranderen op onze hogeschool. Daar zouden we alles moeten starten. Een verbondenheid creëren tussen studenten onderling, docenten en studenten-docenten.

7. My little box (to share) (CREATIE)

7.1. Inleidende tekst

"De dood kan via verschillende manieren binnensluipen op een school."

Rouwen in de kleuterklas wordt meestal gesteund door een rouwkoffer dat speciaal bedoeld is voor de kleuters. De kleuters kunnen hier hun verdriet een plaats geven aan de hand van boeken, handpoppen, kaarsen,...

We hebben ons een aantal vragen gesteld wanneer we de rouwkoffers hebben onderzocht dat bestaan op de markt. Een aantal voorbeelden van de vragen zijn: "Helpen de rouwkoffers voor de kleuters ook de kleuteronderwijzer(es) ? Waarom zijn deze altijd ingedeeld op dezelfde manier ? Als kleuters de mogelijkheid krijgen om hun verdriet te verwerken op die manier, hoe zit het dan met de onderwijzers ? Hoe moeten de kleuteronderwijzers hun verdriet een plaats geven in hun leven ? Bestaat er een rouwkoffer dat gebaseerd is op de noden van de kleuteronderwijzer(es) in nood ?"

Helaas vonden we op de laatste vraag een negatief antwoord. Er wordt heel weinig aandacht gegeven aan het verdriet van de kleuteronderwijzers. Terwijl kleuteronderwijzers die zelf problemen hebben met rouwen , kleuters heel moeilijk kunnen helpen in hun rouwproces. Ook kunnen ze moeilijk hun kleuters helpen als niemand eerst voor hun zorgt. Wij willen daar graag verandering in brengen en de problemen aan het licht brengen. Bij ons concept ligt de nadruk vooral op de onderwijzers. Wij gaan een rouwkoffer creëren speciaal aangepast aan de noden van de kleuteronderwijzers.

We zijn er ons van bewust dat zo een rouwkoffer niet alle onderwijzers kan helpen. Daarom willen wij zoveel mogelijk diversiteit creëren. We willen er voor zorgen dat er zo veel mogelijk onderwijzers beroep kunnen doen naar onze rouwkoffer en het zoveel mogelijk volwassenen kan raken. Om dit te creëren hebben we onze rouwkoffer aangepast naar vijf typische kenmerken van de persoonlijkheden van de mens. In onze koffer zijn talrijke zaken terug te vinden. Onze koffer is net als de persoonlijkheden die wij hebben gekozen ingedeeld in vijf delen. Elke persoonlijkheid heeft een benaming gekregen en bezit diverse materialen, net als een bijpassende uitleg.

De benamingen voor onze persoonlijkheden zijn:

- Walk your story
- Share your story
- Write your story
- Create your sotry
- Read and be free

7.2. Uitleg van de benamingen en het logo

We hebben voor de box Engels benamingen gekozen omdat we vonden dat deze het beste bleef hangen en omdat de meeste rouwkoffers Nederlands benamingen hebben. We wouden hier eens vanaf stappen. De termen walk, share, write, create en read geven al een deel weg waar over het gaat in het deeltje.

Het logo werd niet door ons ontworpen, maar door Quinten Hennico. Hij studeert office management bij ons op school en heeft zijn hulp aangeboden om onze loge te gaan creëren. In "My little box (to share)" komen twee termen aanbod dat in het logo zichtbaar zijn. Namelijk, little box en to share. "Little box" staat voor het klein bruin doosje en "to share" is het handje dat de box draagt en deze deelt met anderen. De kleur van de box is dezelfde als deze van de box in werkelijkheid. De blauwe kleur er rond straalt rust uit.

7.3. My little box (to share) heeft een eigen site

Naast onze logo bezitten we ook een site. Deze site werd ook gemaakt door Quinten Hennico. Op onze site promoten we onze box. Daarin staat digitaal uitgelegd wat je erin kan verwachten en wat "My little box (to share)" is en betekent. Door de site kunnen de kleuteronderwijzers en nieuwsgierigen ons leren kennen en hebben ze ook de mogelijkheid om contact met ons op te nemen. Ze kunnen ons vragen stellen, feedback geven en er is de mogelijkheid om een evaluatieformulier in te vullen.

Hieronder staat de link van onze site die je vrijblijvend kan gaan bezoeken.

Link : <https://sites.google.com/site/mylittleboxtoshare/>

Hieronder kan je foto's terugvinden van hoe onze site er uit ziet. Natuurlijk is het altijd beter om hem zelf eens te gaan bezoeken.

Er werd gekozen voor een bordeaux bovenrand. Deze kleurt past bij de anderen en is rustgevend. De achtergrond van de site is blauw en je kan er blauwe golven in zien. Dit geeft ook een rustgevend effect. De kleuren passen bij ons onderwerp. Je kan bij elk deeltje verschillende informatie erin terug vinden. Deze informatie komt overeen met wat er in deze bachelorproef staat vermeld bij elk onderdeel. Ook zijn er foto's erbij geplaatst van de box zelf en wat je erin kan verwachten.

Foto's van de site

Wat is "my little box (to share)"?
Wie zijn we?
Contact

Wat is "my little box (to share)"?

"De dood kan via verschillende manieren binnensluipen op een school."

Rouwen in de kleuterklas wordt meestal gesteund door een rouwkoffer dat speciaal bedoeld is voor de kleuters. De kleuters kunnen hier hun verdriet een plaats geven aan de hand van boeken, handpoppen, kaarsen en tekenbladen.

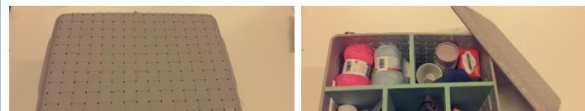
Rouwen in de kleuterklas wordt meestal gesteund door een rouwkoffer dat speciaal bedoeld is voor de kleuters. De kleuters kunnen hier hun verdriet een plaats geven aan de hand van boeken, handpoppen, kaarsen en tekenbladen. "Helpen deze koffers ook de kleuteronderwijzer?" Dit is een vraag dat we hebben onderzocht.

Helaas vonden we op deze vraag een negatief antwoord. Er wordt heel weinig aandacht gegeven aan het verdriet van de kleuteronderwijzers. Terwijl kleuteronderwijzers die zelf problemen hebben met rouwen, kleuters heel moeilijk kunnen helpen in hun rouwproces. Ook kunnen ze moeilijk hun kleuters helpen als niemand eerst voor hun zorgt. Wij willen daar graag verandering in brengen en de problemen aan het licht brengen. Wij hebben een rouwkoffer gecreëerd die speciaal aangepast is aan de noden van de kleuteronderwijzers.

We beseffen dat iedereen anders is en daarom willen wij zoveel mogelijk diversiteit creëren. We willen er voor zorgen dat er zo veel mogelijk onderwijzers beroep kunnen doen naar onze rouwkoffer en het zoveel mogelijk volwassenen kan raken. Om dit te creëren hebben we onze rouwkoffer aangepast naar vijf typische kenmerken van de persoonlijkheden van de mens. Onze koffer is niet als de persoonlijkheden die wij hebben gekozen ingedeeld in vijf verschillende delen. Elke persoonlijkheden heeft een benaming gekregen en bezit diverse materialen, net als een passende uitleg.

De benamingen voor onze persoonlijkheden zijn:

- Walk your story
- Create your story
- Read and be free
- Write your story
- Share your story

Create your story - My lit: X
https://sites.google.com/site/mylitttleboxto/share/create-your-story

7.4. Wat kan je erin verwachten ?

7.4.1. Create your story

In dit deel van de box mag je creativiteit, fantasie en handigheid verwachten. Je gaat hierin heel wat knutselactiviteiten terug vinden waarmee de kleuteronderwijzer aan de slag kan gaan. De bedoeling is dat deze hun emoties kunnen laten uiten door middel van knutselwerken. Het zijn werkjes die hun kunnen helpen bij hun persoonlijk rouwproces. De werkjes kunnen gaan van kaarshouders, naar foto kaders die ze ook kunnen gebruiken in de klas. De kleuteronderwijzer kan de kaarsen gebruiken bij bezinningsmomentjes en de foto kaders om er een foto in te steken van de overleden kleuter. Zo hebben ze er zelf een persoonlijke tint aan gegeven.

Er worden heel wat leuke en praktische ideetjes vernoemt en uitgeschreven in dit deeltje van de box. Deze gaan samen dan met een paar interessante sites dat de kleuteronderwijzer kan gaan bezoeken. De kleuteronderwijzers krijgen de mogelijkheid om zelf een paar ideetjes te gaan delen met de andere kleuteronderwijzer(s) die gebruik gaan maken van deze box. Daar kunnen ze gaan noteren wat ze hebben gemaakt en op welke manier en hun gebruikte materiaal ook met ons delen. De kleuteronderwijzers zijn vrij om hun ideetjes te gaan toelichten met foto's die ze erbij steken.

Telkens wordt het nodige materiaal meegedeeld en kan je van een creatief werkje ook het nodige materiaal terug vinden in de box zelf. Hiermee kunnen de kleuteronderwijzers meteen aan de slag gaan. We verwijzen dan ook graag naar onze contact gegevens en de site waar ze hun feedback ook op kunnen achterlaten.

Materiaallijst:

- Knutselmateriaal
- Handleiding
- Plaats om zelf een inbreng te hebben in de box
-

7.4.2. Write your story

Je gevoelens neerschrijven en je blootstellen op papier, dat is wat er gebeurt bij dit deeltje van de box. In dit deel leggen we vooral de nadruk op het woord (to share).

We hebben een dagboek gecreëerd voor de kleuteronderwijzer(s) die hieraan nood hebben. In een dagboek kan je neerpennen wat je maar wilt en op welke manier je ook maar wilt. Hoe je je zinnen formuleert, of je het in puntjes opsomt of teksten vol schrijft ligt volledig in je handen. De leerkracht is meester van zijn eigen werk. Ook beslist de onderwijzer hier of hij sommige verhalen wilt delen met de anderen of toch liever voor zich zelf houdt. Hij kan erin meedelen wat er gebeurt is, wat er voor hem gedaan werd in de school, wat hij gedaan heeft voor de overleden kleuter ect. Als de kleuteronderwijzer geholpen is geweest door professionele mensen zoals een psycholoog of bijvoorbeeld iemand van slachtofferhulp en deze wilt de contactgegevens delen en aanraden, mag dit zeker gebeuren in dit deel van de box.

Onderwijzers kunnen hier via anonimiteit, als ze wensen, elkaar helpen op een non verbale manier. Ze kunnen door al hun verhalen gelijkenissen en verschillen merken tussen de verhalen die aanwezig zijn in het dagboek. Het kan een manier van troost en steun betekenen in een tijd waar heel weinig mensen hun gevoelens verstaan en begrijpen. Het is heel belangrijk dat de onderwijzers zich hierin thuis voelen en een warm milieu wordt gecreëerd in het dagboek.

-Onthou dat je geen schrijver moet zijn om je verhaal te delen met anderen.

Materiaal lijst :

- Zelfgemaakt dagboek
- Schrijfgerief
- Koffie/chocomelk/thee kopje

7.4.3. Walk your story

Deze koffer is vooral bedoeld voor de mensen die hun verdriet verwerken met behulp van wandelingen. Het is natuurlijk bewezen dat de natuur je een rustgevend gevoel geeft waardoor je soms al je zorgen vergeet.

Het frisgroene gras, de ruisende bladeren en de vogels die kwetteren. De natuur is een wondermooi schepsel.

De natuur heeft een aantal voordelen. Het is een bijdrage aan ontspanning en herstel van stress en geestelijke vermoeidheid.

Bovendien is de luchtkwaliteit er iets beter waardoor je hartslag en je ademhaling naar omlaag gaan.

“ Natuur is bovendien mooi om te zien en makkelijk in je op te nemen. Het biedt tegenwicht aan de drukte, het geluid en de impulsen van de stad. Mensen ervaren een veilige natuurlijke omgeving als rustgevend. Dat zorgt voor gevoelens van ontspanning en geluk.”

-Patricia van der Zalm

Inhoud van walk your story :

- Wandelroutes, looproutes & fietsroutes (twee per provincie)
- MP3 spelen met muziek per genre
- Oortjes en hoofdtelefoon
- Handschoenen
- Eten? (nootjes is goed voor de spieren en geeft kracht tijdens het wandelen)
- Kompas?
- Fotocamera? (van de kruidvat)
- Vragenlijst voor feedback

Deze benodigdheden zullen er altijd inzitten als deze doos voor de eerste keer bij een onderwijzers terecht komt. Ze mogen alles gebruiken wat er in de doos ligt.

De koffer wordt telkens her vult na elk gebruik.

Wij zijn één en al oor voor feedback. We willen onze koffer graag verbeteren aan de hand van de feedback die we krijgen van de onderwijzers.

7.4.4. Read and be free

Ben je wel eens benieuwd naar wat anderen, gespecialiseerde over rouwen denken? Lees je graag boeken en wil jij je hierin meer verdiepen? Ben je nieuwsgierig of boeken je kunnen helpen om je pijn te leren verwerken? Dan heb je het juiste deel van "My little box (to share)" vast tussen je handen.

Boeken hebben de kracht om je even mee te nemen en je verschillende avonturen te laten meemaken. Ze leren je ook tal van zaken en leren je om bepaalde situaties en ervaringen vanuit verschillende aspecten te bekijken. Je hebt verschillende soorten boeken die elk hun persoonlijke inbreng kunnen hebben. Bij het deeltje "read and be free" heb je een oplist van talloze boeken. Er zijn hiervoor drie lijsten gemaakt :

1. Rouwen met al zijn vragen
2. Rouwen door de ogen van kleuters
3. Ontsnap en ontspan

Je hebt een lijst (rouwen met al zijn vragen) met boeken over rouwen op de niveau van de kleuteronderwijzers. Hierin komen bekende schrijvers aanbod die schrijven over het verlies en ervaringen ervan. Ook delen ze hun wijsheid hoe je bepaalde zaken het beste kan aanpakken in zo een bepaalde situaties. Je kan hierin heel wat ideetjes uithalen voor in je kleuterklas te gebruiken en je leert heel wat over je eigen gevoelens en gedragingen. Doordat je zo een boeken gaat lezen en je hierin gaat verdiepen ga je alles een beter plaats kunnen geven en beter kunnen begrijpen waarom je zo bent, waarom je zo reageert, waarom je je zo voelt, waarom anderen zich zo voelen,

In de tweede lijst (rouwen door de ogen van kleuters) vind je boeken over hoe je het kan aanpakken in de kleuterklas. Wij weten en beseffen maar al te goed na de talloze interviews dat de kleuteronderwijzers telkens eerst aan de noden en de zorg van hun kleuters gaan denken voor ze hun eigen gaan verhelpen. Daarom vonden we het ook belangrijk dat zo een lijst zeker aanwezig zou zijn in de box. Kleuteronderwijzers hebben het nodige fantasie gevoel en empathie om zich ook in de plaats te zetten van de hoofdpersonages in de kinderboeken. Wie weet zijn juist deze boeken de hulpmiddel van sommige kleuteronderwijzers.

In de derde lijst (ontsnap en ontspan) ga je boeken vinden die niks te maken hebben over rouwen of over ervaringen die te maken hebben met rouwen. Het zijn boeken die de kleuteronderwijzers even helpen te ontsnappen uit de realiteit waarin ze vast zitten. Ze helpen hun om even te ontspannen en weer smaak te geven in prettige simpele zaken zoals het lezen zelf.

Ook kan je hierin heerlijke recepten vinden om lekkere thee, chocomelk en koffie te maken. Deze helpen de kleuteronderwijzer te ontspannen bij de zoektocht naar al hun vragen of bij hun ontsnapping van de realiteit. Ook hebben ze weer de mogelijkheid om alles met elkaar te gaan delen

Materiaal lijst :

- Koffie – thee – chocomelk recepten
- Handleiding
- Koffie kopje + lepel
- Theezakjes
- Koffie

7.4.5. Share your story

Praten over welke vorm van verlies vraagt veel moed. In dit stukje van de box kunnen de kleuteronderwijzers terecht als ze iemand nodig hebben om over hun problemen en verlies te praten. Share your story is het enig deeltje dat we zeer moeilijk visueel en tastbaar kunnen gaan maken. Daarom hebben we een boekje uitgeschreven. In dit boekje worden heel wat psychologen vermeld in verschillende provincies. Deze psychologen hebben een expertise op het vlak van rouwen en verlies.

Niet alleen psychologen worden hierin vermeld, maar ook zeer interessante site waar je zelf psychologen kan gaan zoeken in je buurt. Het kan goed zijn dat de psychologen die wij hebben op gelijst te ver van je bed zijn of dat je geen klik voelt bij hun.

Het is zeer belangrijk dat de kleuteronderwijzer zich goed en veilig voelt vooraleer hij/zij start aan het vertellen van zijn verhaal.

In het boekje leggen we ook uit aan de kleuteronderwijzer wat een praatgroep is en hoe deze in elkaar zit. In de bachelorproef vind men verder een fictieve praatgroep dat we hebben gemaakt op basis van bevestigingen en theorie hierachter. Het is de bedoeling dat zo een praatgroepen later worden gecreëerd in de toekomst. Na de uitleg van onze praatgroep bevroegen we de kleuteronderwijzers hierover. We vragen naar feedback.

Materiaallijst

- Boekje (zelf geschreven)
- Zakdoeken

7.5. Hoe kan je het gebruiken ?

Wanneer je de box in handen krijgt zal je merken dat er op het deksel een mapje is vastgekleefd. In dit mapje zitten er verschillende bundeltjes. Bundel één, die je in het begin terug vindt is een soort van handleiding. Daarin staat er vermeld waarom we dit hebben gerealiseerd, met welk doel en wat je allemaal terug kan vinden in het mapje en de box.

Nadat je dit hebt gelezen kan je aan de slag gaan. Elk vakje in de box heeft een kaartje gekregen. Daarop staat de naam van het onderdeel. Dit zelfde kaartje vind je terug in het mapje. Zo kan je je zeker niet vergissen en weet je meteen welke bundel er bij welk onderdeelje past.

Lees zeker alvorens het bundeltje van een deel van de box, voor je aan de slag gaat met het materiaal. In elke bundel is er een bepaalde uitleg. Een uitleg van waarom deze box bestaat en waar het voor dient, hoe je het kan gebruiken, wat je ermee kan doen,.... . Ook krijg je bij elk onderdeel een eigen invulling. Je hebt telkens de kans om iets met andere kleuteronderwijzer(s) te delen. Dat kan zijn van eigen verhalen, naar tips en/of feedback. Alles is welkom en ontvangen we met open armen.

Onze box is in een blijvende beweging zoals onze maatschappij. Nooit gaat onze box helemaal af zijn of ook klaar. Telkens weer hebben mensen meer noden, andere noden, ontwikkelen er zich andere situaties voor waar we nog geen weet van hebben. Daarom is de inbreng van de kleuteronderwijzer(s) van groot belang. We willen dat de box past voor zoveel mogelijke mensen en we willen voldoen aan zoveel mogelijke noden en verwachtingen van kleuteronderwijzer(s). Hoe meer inbreng van de kleuteronderwijzer(s), hoe beter we onze box kunnen maken en kwaliteit kunnen bezorgen. Kwaliteit boven kwantiteit!

7.6. Hoe hebben we het gemaakt ?

Nadat we ons verdiept hebben in het onderwerp zijn we tot de conclusie gekomen dat er alleen maar rouwboxen/koffers bestaan die gericht zijn op de kleuters. De boxen bestaan meestal uit knuffels, boeken, voorleesboeken, papier, potloden, kaarsen, handpoppen,... . Telkens weer komen de meest voorkomende voorwerpen aanbod in zo een box. Af en toe ligt er eens een boek voor de kleuteronderwijzers, maar weer vanuit de invalshoek: "Hoe help ik mijn kleuters in zo een situatie.". Telkens botste we tegen het feit dat er niet meer inlag naar de kleuteronderwijzers toe.

Vandaar, door het aanbod dat er niet bestaat, is ons idee gegroeid. We vroegen ons eerst af of de kleuteronderwijzers niet zelf zo een box konden gebruiken. Na veel vragen te hebben gesteld hierover aan verschillende leerkrachten was het antwoord; "Ja, dat kunnen we waarschijnlijk gebruiken ".

Dat was voor ons een start punt om er iets aan te doen. Iets te gaan creëren dat nog niet het daglicht heeft gezien.

Brainstorm

We begonnen met een brainstorm. Op de brainstorm kwamen verschillende woorden terecht die te maken hadden met rouwen en de rouwkoffer. Vanuit die woorden hebben we verbindingen gemaakt. Woorden die met elkaar te maken hebben, hebben we verbonden en een geheel in gezien. Door dit te doen met alle woorden kwamen we tot de conclusie dat er een vijf tal delen bestaan.

Vragen stellen aan zichzelf

We hebben ook geprobeerd om ons af te vragen wat wij nodig zouden hebben moesten we een kleuter verliezen in de klas. Samen kwamen we tot de constatactie dat we dit alle twee op een verschillende manier zouden verwerken. Wanneer de ene eerder alles zou willen neerpennen, wilt de andere zijn pijn eerder gaan verwerken door te gaan lopen en wandelen in de natuur.

Ontstaan

Vandaar is het idee ontstaan om een box te maken met vijf verschillende delen. We beseffen zeer goed dat we met de box niet kan voldoen aan alle persoonlijkheden. Vandaar dat wij er vijf hebben gekozen en ons erop hebben gefocust. Vandaaruit zijn we dan vertrokken met spullen op te schrijven wat in het ene stukje zou horen en niet in het andere. We hebben goed nagedacht over wat elke persoonlijkheid nodig heeft en er behoefte aan heeft.

Creatie

We zijn dan beginnen na te denken hoe we alle spullen kunnen verzamelen. We vroegen ons af in wat we deze konden plaatste zodat het mooi zou zijn afgewerkt en ook duurzaam zou zijn. Het idee van een stevige neutrale box te kopen is dan ontstaan. Deze hebben we dan voorzien van houten delen zodat er een onderscheiding kon gemaakt worden van de persoonlijkheden. De houten delen werden geverfd in een groene pastelkleur.

Theoretisch gedeelte

Elk theoretisch gedeelte in de map hebben we voorzien van een voorblad en een inleiding. Hierin staat vermeld wat de bedoeling is van de box en wat je erin kan verwachten. De onderwijzers worden goed voorbereid op wat erin zit. Daarna hebben we gezocht naar belangrijke zaken dat er zeker niet in mogen ontbreken. We hebben ons gevoel en eigen ervaringen hiervoor gebruikt. Ook hebben we wat studente van onze opleiding hiervoor bevraagd. Onze box is een samenstelling van verschillende ideetjes en gedachtegangen.

Het ene deeltje was moeilijker te maken dan het andere. Dit ging vooral gaan afhangen van wat we erin wouden zetten en op welke manier we dit wouden overbrengen.

Inkopen

Na de creatie van de box , het theoretisch gedeelte en te hebben gebrainstormd over wat we nodig hebben en moeten aankopen zijn we de inkopen ervan gaan doen. We hebben ons gefocust op materiaal dat duurzaam is en hebben ons budget ook beperkt. We willen niet dat de box enorm veel geld kost. Dat is zeker niet de bedoeling, want we houden in ons achterhoofd dat de box kan groeien, blijven groeien en vernieuwen. Als we er telkens veel geld zouden instoppen in de toekomst zou dit niet haalbaar zijn. Ook is het schriftelijk gedeelte veel belangrijker dan het materiaal in de box. Het materiaal is een hulpmiddel, maar een hulpmiddel dat je zelf makkelijk kan voor zien.

7.7. Feedback op onze box door verschillende personen

Zoals we eerder hebben vermeld is feedback van zeer groot belang. Door positieve en negatieve feedback kunnen we van de box een kwalitatief product maken. Hiervoor zijn er natuurlijk veel mensen nodig. We hebben er bewust voor gekozen om verschillende soorten mensen aan te spreken en ook van verschillende leeftijden. Het leek ons interessant om te weten wat anderen die bijvoorbeeld niet in het onderwijs staan, van ons project vinden. Soms is een objectieve kijk op een onderwerp door mensen die er niet of niks van weten (heel) belangrijk. Het geeft ons een andere indruk, brengt ons op toekomstige ideeën, verbreedt onze inzichten, Elk van deze mensen hebben talenten en dezen hebben ze voor ons ingezet door onze box te bestuderen en er feedback op te geven.

Door hun feedback weten we in welke richting we aan het uitgaan zijn en waar we nog moeten bijsturen. Ook was dit een aangename werking tussen ons en al de mensen die hierop feedback hebben gegeven. Het heeft ons ook geleerd om zo beter te zijn en te groeien op het communicatief vlak. We hebben geleerd hoe we mensen kunnen bereiken en op welke manier we deze kunnen doen. Hieronder zijn er evaluatiebladeren te vinden van personen die onze box hebben geëvalueerd.

De verschillende evaluatieformulieren van de box kan terug gevonden worden in de bijlages. Hieronder vatten we samen per persoon wat deze ervan vond.

7.8. Bedenking van een zorg coördinator van een kleuterschool

De indeling van onze box vond de zorg coördinator "schitterend". Al het materiaal dat deze heeft bekeken vindt ze nuttig en duurzaam. Voor haar past het binnen elke verwerking van de persoonlijke "story".

Voor de werking zitten we volgens deze zorg coördinator ook goed. Het concept dat er achter zit vindt ze schitterend. De box komt tegemoet aan de verschillende persoonlijkheden van de mens.

Volgens juf Sarah, zou deze box de leuteronderwijs zeker kunnen helpen omdat deze doeners zijn. Kleuteronderwijs zijn bezig en door onze box geven we ze handvatten om mee hun rouwproces om te gaan.

Voor de rest waren er geen verder belangrijke tips van de zorg coördinator uit.

Het hele verslag kan gelezen worden in de bijlages.

7.9. Bedenking van een kleuterleerkracht die een kleuter verloren heeft

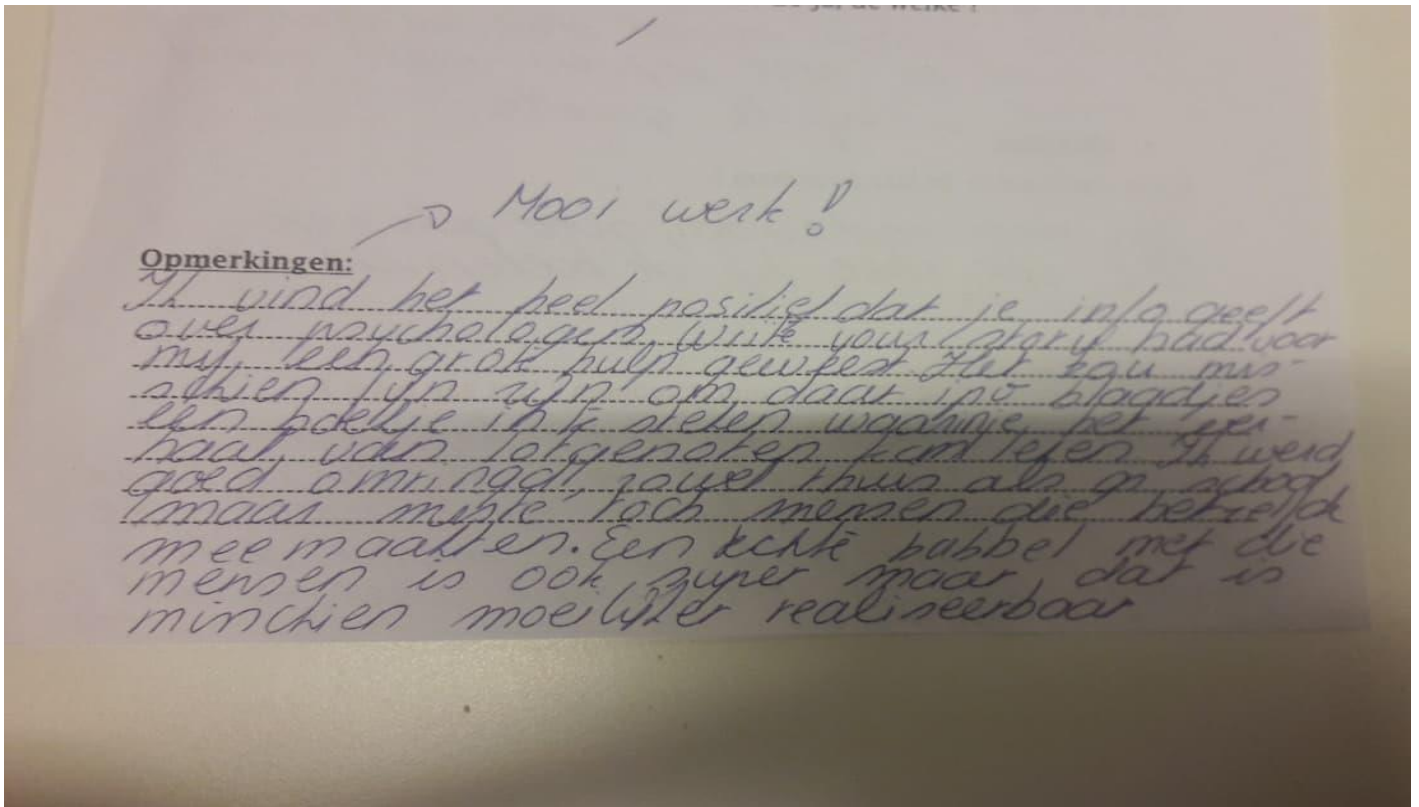
Dit was voor ons een van de belangrijkste evaluatie papieren die werd ingevuld. Dit werd ingevuld door een kleuteronderwijzer die effectief een kleuter verloren is in de klas. Haar mening is voor ons van groot belang geweest.

Ze vindt de box zeer goed en overzichtelijk. De kleuteren zijn neutraal ,dus goed voor iedereen. Ze vindt de box eerder zwaar, maar dat is absoluut niet erg. Je moet met de box niet blijven mee rondlopen, dus op zich is dit geen probleem. De grootte is perfect.

Ze vindt het materiaal goed gekozen en tof dat er bij het deeltje van read and be free er thee recepten tussen zitten. Voor deze onderwijzer hoeven er geen kopjes in te zitten. Dit is voor haar een kwestie van hygiëne en een persoonlijke keuze.

Bij de werking van de box vindt ze dat er voor iedereen wel een goed vakje aanwezig is. Ze vindt het tof dat er plaats is voor eigen meningen in de verschillende onderdelen. Op dit moment heeft deze kleuteronderwijzer de box niet nodig. Ze heeft het zelf een plaats kunnen geven. Wat ze er wel bij zegt is dat de box haar wel geholpen zou hebben!! De opmerking is het waard om het zelf eens te lezen en door te nemen!

Het hele verslag kan gelezen worden in de bijlages.

7.10. Bedenking van een eerste jaar studente sociaal-werk

Deze studenten vindt dat het een stevige doos is en het ziet er niet breekbaar uit. Het is een rustgevende kleur en geen felle schreeuwende kleur.

De grootte vindt ze goed, maar ze vindt de doos een beetje zwaar. Misschien zou het een tip zijn om lichter hout te gebruiken.

Het deel van het materiaal wordt ook goed beoordeeld. Dit omdat er veel materialen meermaals hergebruikt kunnen worden.

Ze benadrukt dat het zeer nuttige materialen zijn en dat er creatieve delen en ideeën inzitten zoals het foto toestel bij walk your story. Ze zou er zelf niet persoonlijk aan gedacht hebben.

Als tip geef ze mee dat het interessant is om er een aansteker bij te steken om de kaarsjes te kunnen aansteken. Aanstekers zijn ook duurzamer en kunnen meerdere keren gebruikt worden.

De studente vindt de werking zeer duidelijk. Ze is ervan overtuigd dat de box de leuteronderwijzers zou helpen. De box is zo breed dat iedereen op zijn eigen unieke manier en tempo het rouwen kan verwerken. Mensen die liever over praten, kunnen erover schrijven en omgekeerd.

Het hele verslag kan gelezen worden in de bijlages.

7.11. Bedenking van een eerste jaar student elektromechanica

Zijn eerste indruk was dat de box er stevig uitziet en compact. De kleuren passe volgens hem zeer goed bij het thema rouwen. Hij geeft als tip mee dat hij vindt dat de box iets groter mag zijn zodat er nog meer materiaal in zou kunnen zitten.

Een extra tip die hij meegeeft is om er misschien een apparaat in te stoppen om muziek af te spelen. Een MP3 bijvoorbeeld.

Deze studente heeft ook gedacht aan een "Think story". Dit zou misschien een extra deel in onze box kunnen zijn later. Dit is zeker iets om ins ons achterhoofd te houden.

Het hele verslag kan gelezen worden in de bijlages.

7.12. Bedenking van een eerste jaar studente office management talen en een eerste jaar studente office medical management

Ze noteerden dat de kwaliteit van de box zeer goed is en er verzorgd uitziet. De kleuren beschouwen ze ook als rustgevend, licht, Volgens hun doet dit hun denken aan de zee en de natuur.

Het praktische gedeelte van de box vonden ze ook goed. Alles zit in 1 box en je hebt niks anders nodig. Het is niet te groot en ook niet te klein.

Bij het materiaal hebben ze genoteerd dat veel materialen makkelijk te vervangen zijn en je zelf initiatief kan nemen om ze te gebruiken en te kiezen wat je wilt gebruiken. Alles is niet duur, maar het is ook geen "brol".

Als tip geven ze om er een foto in te steken van wat erin zit of moet zitten. Dit zal voor meer duidelijkheid zorgen.

Ze vinden dat der werking ervan goed doordacht is geweest. Het is niet vanuit een impuls ontstaan. Het is origineel, vernieuwend en er zit een bepaalde continuïteit. Je kan alles blijven hergebruiken.

Deze twee studenten zijn ervan overtuigd dat kleuteronderwijzers deze box zeker kunnen behelpen. Zeker deze dat in een zwart gat geraken en niet weten wat te doen. Dit zou een hulpmiddel kunnen zijn. De box kan hun helpen om erin een manier te vinden om te rouwen.

Ze zouden het fijn vinden moest er bijvoorbeeld een foto album erin gestoken worden. Dat is ook een manier voor de kleuteronderwijzers om met elkaar hun verhalen te delen. Het zou zorgen voor een verbondenheid op een persoonlijkere manier.

Het hele verslag kan gelezen worden in de bijlages.

7.13. Bedenking van een eerste jaar studente office management

De kleuren passen goed bij het thema. Deze zijn niet te fel en passen bij het thema. Volgens haar is de box misschien net iets te groot. Als onderwijzers er spullen in zouden toevoegen, dat de box veel te klein zal zijn uiteindelijk.

Een leuke bijpassende map zou fijn zijn. Dat zou het hele werk voor haar afmaken. Ze geeft ons ook als tip om naar de Ava eens te gaan of bij een hobbywinkel als we materiaal nodig moeten hebben.

Ze vindt het een goed initiatief om ook de rouwende kleuteronderwijzers in het licht te stellen bij een rouwproces. Ze vindt dat dit de eerste stap is naar praatgroepen.

Voor haar is dit ook een manier om rouwende kleuteronderwijzers samen te brengen.

Het hele verslag kan gelezen worden in de bijlages.

7.14. Bedenking van een derde jaar studente kleuteronderwijs

Volgens Tine Rommelare, een studente kleuteronderwijs is de box stevig en heeft deze sobere kleuren. Ook is de box praktisch. Het materiaal is volgens haar goedkoop, wat het er niet slecht op maakt. Het knutselmateriaal is ook van duurzaam materiaal gemaakt.

Als tip bij de werking hebben we gekregen dat de kaartjes in de map eerder rechtop geplakt moeten worden. Dat zal voor meer duidelijkheid zorgen. Deze box heeft een duidelijke structuur en is goed opgebouwd.

Tine is er zeker van dat deze box kleuterleerkrachten in rouw zouden kunnen helpen. Het geeft haar ook een idee van wat ze kan doen met kleuters.

In de tekst van "Create your story" verwijzen we naar de wandelroutes. We zouden nog beter kunnen benadrukken van waar deze zijn en waar in het mapje ze alles kunnen terug vinden.

Bij walk your story kregen we als tips dat we nog meer kunnen benadrukken dat je niet ver hoeft te gaan om te gaan wandelen en dit ook in je buurt kan zijn.

Als super tip kregen we om een foto te trekken van wat er in de box zit en dit ook in het mapje te plaatsen. Zo kunnen ze alles mooi op zijn plaats steken.

Het hele verslag kan gelezen worden in de bijlages.

7.15. Bedenking van een eerste jaar studente verpleegkunde en een tweede jaar student marketing

Een belangrijke tip is ons meegegeven. De doos ziet er stevig uit, maar we gaan moeten oppassen dat het plastic niet gaat breken na een tijd. Dit is zeker iets dat we meenemen naar later toe.

De kleuren binnenin geven een rustgevend gevoel, maar de kleur aan de buitenkant vinden ze gewoon sober. Dat kan deprimerend gevoel gaan bevorderen.

De box vinden ze zeer praktisch en er zit meer dan voldoende erin om het concept toe te passen en het geeft nog ruimte om verder te gaan ontwikkelen

Ze vinden het alle twee een zeer goed concept en de werking ervan vinden ze ook goed uitgewerkt en correct.

Ze twifelen er niet aan dat de box de kleuteronderwijzers in nood kan helpen. De 5 bestaande delen zijn voor hun ook meer als genoeg.

Het hele verslag kan gelezen worden in de bijlages.

7.16. Bedenking van een student office management talen

Voor deze studente is de box goed en stevig en geeft een rustgevend gevoel. De doos is goed qua grote , maar het is moeilijker om vast te nemen door het hout dat erin zit.

Als tip krijgen we om bij create your story een lijmpistool toe te voegen. Dit kan ook handig zijn. Het hoeft geen grote te zijn hiervoor. Deze studente is er goed van overtuigd dat de werking ervan correct is. Ook weet hij het zeker dan het de kleuteronderwijzers zou helpen en toepasbaar zou zijn voor iedere persoon.

Persoonlijk kan deze student niet zeggen of er nog spullen bij hoeven te komen.

Het hele verslag kan gelezen worden in de bijlages.

8. Wat is een praatgroep ?

Een praatgroep, ook gekend als een zelfhulpgroep, wordt beschreven als een club mensen, een gespreksgroep die spreken over problemen. Meestal gaat die over een vast onderwerp dat besproken wordt zoals de dood, verslaving, partner verloren

Er bestaan heel wat praatgroepen in België. Gaande van praatroepen zoals de AA (anonieme alcoholisten), naar praatgroepen waar jongeren ooit aangerand zijn geweest.

Praatgroepen hebben als de bedoeling om mensen te helpen met de problemen waarmee ze worstelen. Een praatgroep staat voor je paraat en oordeelt je niet. Je kan in de praatgroep alles kwijt geraken wat je maar wilt. Het is een manier om alles eruit te krijgen en even stoom af te blazen. Zo een praatgroepen worden georganiseerd door mensen met een professionele achtergrond die ook vormingen hebben gevolgd. Sommigen hebben ook het zelfde meegemaakt wat jij op dat moment aan het doorstaan bent. In een praatgroep sta je er niet alleen voor. Niet alleen kan je alles kwijt wat je maar wilt, ook kan je naar advies vragen en hulp. Samen gaan ze dan met jouw opzoek naar de beste manier om je te helpen. Soms zullen ze je meer specifieke en professionele hulp aanbieden omdat ze je deze niet zelf kunnen aanbieden.

Een praatgroep gaat meestal worden opgericht als er een zekere behoefte is in de maatschappij. Zo een praatgroep zal heel klein beginnen en ook starten. Een praatgroep heeft tijd nodig om te groeien. Soms kan je vertrekken met een paar deelnemers zoals drie mensen. Het heeft veel tijd nodig om in bekendheid te gaan winnen.

8.1. Waarom bestaan deze niet voor de kleuterleerkrachten ?

Praatgroepen bestaan voor verschillende soorten invalshoeken. We hebben deze vraag gesteld aan Huis van de Mens. We kregen hier als antwoord op dat dit gewoon niet bestaat omdat er niemand er aan heeft gedacht om zo een praatgroep op te richten.

Een praatgroep wordt opgericht als er bepaalde behoefte ervoor is in de maatschappij. Dit is nu net het probleem. De maatschappij, wij, de toekomstige leerkrachten, weten niet dat we hierop recht hebben en dit ook mogelijk is. Er kan geen behoefte ontstaan als je niet weet dat daar aan kan voldaan worden.

Uit onze interviews hebben we gemerkt dat er hier wel enorme vraag naar is. Leerkrachten willen er samen over praten. Ze willen alles samen delen. Helaas, omdat dit niet bestaat krijgen ze de kans niet. Ook gaan ze er niet naar vragen, omdat dit niet bestaat. Het is een zaak waar er dringend aan iets moet gedaan worden.

8.2. Opstart van een fictieve praatgroep

Datum: Woensdag 12 september

Start uur: 18 uur

Eindigt om : +- 20.15 uur(afhankelijk van deelnemers)

Locatie: Huis van de mens / lokaal cultureel centrum

Inschrijven: via internet (beginsituatie te weten komen, waardoor expert mee als steun aanwezig zijn)

Communicatie: facebook groep oprichten, evenement opstarten. Melden op onze site. Affiche ophangen aan cultureel centrum. Kleine flyers voor scholen.

Accommodatie: koffie, thee, water, drank, kaartjes om te noteren en balpennen.

Afspraak: 1 keer per maand

Budget: materiaal, lokaal, externen, affiches en kaartjes, promotiebericht op facebook, benzine (in kolom)

Ruwe schatting opschrijven in kolom

Verloop:

- 17.45: deuren gaan open
- 18.00: start praatgroep
- Verwelkoming door gedicht (+ pauze vermelden)
- Persoonlijke voorstelling om beter te leren kennen (1 uitschrijven)
- Wilt er iemand starten? (door een tekstje voor te lezen van zichzelf + vrijheid respecteren)
- Inspelen op gebeurtenis (eerst door deelnemers, daarna door ons)
- Pauze is om 19 uur
- Herstart: 19.15 uur
- Praten over hun situatie en noden
(Inspringen op verhalen, meningen en bedenking geven, hulp aanbieden privé,)
- Laatste 15 min: spreken over box
- Afsluiter: ademhalingsoefeningen (zelfzorg) + afsluiten met een gedichtje

Uitschrijven van het verloop van een praatgroep

We beginnen de praatgroep door een verwelkoming van een gedicht. Het gedicht hangt af van de invalshoek die je op dat moment graag wilt bespreken of in de kijker wilt zetten. We vermelden hierbij dat de pauze rond 19h zal zijn.

**Soms is er zoveel wat we voelen
Maar zo weinig wat we kunnen zeggen.**

We vertellen hierna dan wie we zijn en stellen ons persoonlijk voor zodat dit meteen al een warm en basismilieu gecreëerd wordt. Hierdoor gaat er dan een vertrouwelijke sfeer hangen.

Bijvoorbeeld:

Halo, ik ben Sarah Ben Acha. Ik ben 23 jaar en heb me gespecialiseerd in het rouwen de voorbije jaren. Vandaag ga ik deze praatgroep samen met jullie gaan begeleiden. Ik besef dat jullie een verlies hebben meegemaakt en hierbij willen we zeggen dat alle verhalen hier veilig zijn en deze bewaard worden. Jullie mogen er zeker van zijn dat jullie privacy gerespecteerd zal worden. Voel u zeker vrij om vragen te stellen.

We vragen de groep of er iemand wilt starten. We proberen hierop in te springen en zo andere reacties uit te lokken. De personen kunnen starten aan de hand van een zelfgeschreven gedicht of verhaal. Dit kan voor hun een hulpmiddel zijn om zo hun emoties over te brengen.

Na een hele boel verhalen, gaan we even pauzeren zoals we eerder hebben vermeld.

Na de pauze hervatten we de praatgroep weer. We geven onze meningen en bedenkingen over de afgelopen zaken die gezegd zijn geweest. Het is een moment om even terug te blikken. Tijdens deze sessie wordt de nadruk gelegd op hun situatie en noden.

Na de verhalen stellen we een hulpmiddel voor, namelijk "My little box (to share)". Deze leggen we volledig uit aan de hand van de voorbeelden die tijdens de praatgroep zijn besproken geweest. Deze mogen ze zeker uitlenen indien ze dit wensen. Ook krijgen ze de tijd om alles te bekijken op hun gemakje en de nodige vragen te stellen.

We sluiten af met een ademhalingsoefening.
Dit is een mogelijke oefening :

- Adem gedurende 4 tellen in door de neus
- Adem vervolgens even lang uit door de neus
- Na verloop van tijd kan je ademhaling verlengen naar 6 of 8 tellen.

Na deze ademhalingsoefening leggen we uit waarom dit van belang is. Zelfzorg is zeer belangrijk. De voordelen van zo een ademhalingssituatie is het kalmeren van de autonome zenuwstelsel, waardoor het stress niveau in je lichaam op een natuurlijk manier afneemt. Ook verbetert dit je concentratievermogen. Deze informatie hebben we gehaald uit Yogisan.

We sluiten af met een gedicht voor te lezen. Dit is een ritueel dat we willen aangaan. Elke keer willen we zo afsluiten zodat dit eigenlijk stof tot nadenken wordt voor de volgende keer. Leerkrachten die er toen waren kunnen er dan bij de start van de volgende praatgroep het erover hebben.
Dit is dan voor ons ook een start.

**Er is niets dat moeilijker is
dan de dingen te wensen en
te aanvaarden zoals ze zijn.**

**We vragen allemaal
“Waarom”?
Het antwoord verstilt dat er geen antwoord is.**

8.2.1 Benodigheden

- Locatie
 - Lokaal cultureel centrum
- Reclame
 - Facebookevenement
 - Flyers
 - Affiche
- Accommodatie
 - Koffie
 - Thee
 - Water
- Extra materialen + sfeer materiaal
 - Tafels
 - Stoelen
 - Glazen
 - Tafellaken (neutrale kleur)
 - Balpennen
 - Kaartjes om erop te noteren
 - Doos voor de kaartjes
 - Zakdoekendoos
 - (Geur)kaarsen
 - My little box (to share)
 - Rouwboeken
 - ...

8.2.1. Promotie van de praatgroep

Sociale media

De sociale media is de manier om het snelste en het makkelijkste je stem te laten horen op verschillende vlakken. Ook wanneer je informatie of reclame wilt gaan maken is het zeer handig om beroep te doen op de sociale media.

Voor onze praatgroep zouden we een eigen facebook pagina kunnen creëren waar we onszelf en het concept kunnen uitleggen. Dankzij onze site maken we ook een bekendheid.

Bezoek van kleuterscholen

Een persoonlijke manier van bekendmaking is zelf naar kleuterscholen toestappen. We zouden contact opnemen met de directeurs en vragen of we onze rouwbox en concept van onze praatgroep mogen komen promoten. Wanneer we in een ruimte met de kleuteronderwijzers en de directie leden zitten kunnen we volop ons concept gaan promoten. Voor hun is het ook de mogelijkheid om vragen te stellen en voor ons om feedback te krijgen.

Voor de kleuteronderwijzers voelt dit ook persoonlijker aan omdat ze ons al hebben ontmoet. Dit kan al een brug vormen tussen ons. Het kan zijn dat wanneer er zich een bepaalde situatie voorvalt ze zo rapper met ons contact zullen opnemen en willen opnemen omdat we meer familiale aanvoelen.

Ook het feit dat we zelf kleuteronderwijs hebben gestudeerd kan een belangrijke rol spelen. De kleuteronderwijzers zien dan in dat we zelf goed weten waarover we het hebben en geen mensen zijn dat iets willen "verkopen" en zelf geen benut hebben waarover het gaat.

Affiches

Affiches maken is alleen nodig als je ze handig gaat gebruiken. Voor ons concept zouden we affiches laten omhoog hangen in kleuterscholen. Dan alleen zouden ze effect hebben.

Op een affiche moeten de meeste belangrijke zaken aanbod komen.

- De plaats waar de praatgroep zou plaatsvinden
- Verwijzing naar de site
- Verwijzing naar de facebookgroep
- Contactgegevens
- Ons logo als blijvende bekendmaking
- Belangrijke sponsors
- Bijhorende afbeelding

Ook kunnen we affiches op hogescholen omhoog hangen om de toekomstige kleuteronderwijzers al familiale met het concept te laten zijn.

Hogescholen voor kleuteronderwijs

Het is belangrijk dat groeiende en toekomstige kleuteronderwijzers weten in de opleiding wat hun te wachten staat en op wat ze kunnen steunen indien er vreselijke situaties zich voordoen. In een klas vol studenten hebben sommige de pech dat ze zo een situatie in hun carrière zullen meemaken.

Secundaire scholen waar er sociale richtingen in voorkomen

Om het concept van een praatgroep en de box te gaan promoten kunnen we ook starten bij "the roots" van alles. We zouden jonge leerlingen, zesde jaar, laten kennismaken met het probleem en onze oplossingen. Zeker de leerlingen van sociale sectoren. Die leerlingen zullen zich meer richten naar studies zoals het onderwijs. Wanneer ze al van daar uit al iets hebben gehoord of geleerd over al deze mogelijkheden en deze worden herhaald op de hoge scholen en later in hun loopbanen komen ze het ook tegen, kunnen we u garanderen dat het meer impact zal hebben. Ook zullen er meer toekomstige kleuteronderwijzers weten wat ze moeten doen en hoe ze moeten handelen. Want ze zijn er meermaals mee in contact gekomen. Het is dan geen "ver van hun bed show"

8.3. Reflecteren over de bachelorproef

8.3.1. Reflectie van Kimberly De Coster

Deze bachelor was zeker een leerrijke ervaring. Het was ook een fijne samenwerking met Sarah omdat we van ervoor elkaar goed kenden. De samenwerking is vlot verlopen. Er werd goed gecommuniceerd en gediscussieerd wanneer het nodig was.

De verdeling van de taken ging ook goed. Hierbij zeg ik eerlijk dat Sarah haar visie volledig op onze bachelor proef heeft gezet, en daardoor vind ik ook dat ze een grote meerwaarde was voor ons proef. Ik vind dat Sarah het meeste werk heeft geleverd op het vlak van theorie. Ik vooral rond de praktijk. We hebben elkaar daarbij ondersteund en aangevuld waar het nodig was. Ik wil haar hierbij nog eens bedanken. Samen zijn we aan dit avontuur begonnen, en we sluiten het samen af.

Ik vond van mezelf dat ik ook zeker een meerwaarde ben geweest. Niet op hetzelfde vlak als Sarah, maar op andere vlakken. Organisatorisch is wel één van mijn sterkste punten. Ik kon makkelijk dingen inplannen en we waren daarin zeer flexibel.

We hebben heel veel mensen ontmoet. Leerkrachten, externen,... Door die ontmoetingen zijn mijn ogen wel open gegaan. Ik wist niet dat het overlijden van een kleuter zo veel voorkwam. Alle leerkrachten die we hebben ontmoet, hebben een zeer moeilijke periode doorgestaan. Sommige met alle steun en middelen die hun aangeboden werd, sommige jammer genoeg met heel weinig steun.

Dan besef je wel dat er op dat aspect iets serieus moet veranderen binnen onze maatschappij. Daar proberen Sarah en ik iets in te veranderen.

Onze bachelor is tot een goed einde gekomen en we hebben er samen een mooi resultaat van gemaakt.

Ik sluit met een fijn en volwaardig gevoel dit hoofdstuk af.

8.3.2. Reflectie van Sarah Ben Acha

Twee jaar geleden had ik nooit gedachte dat we dit onderwerp zouden hebben gekregen. Twee jaar geleden kwam het onderwerp ineens in mij op. Zo, zonder aanleiding dat ik me zou kunnen herinneren. Het is waarschijnlijk een reactie geweest op een prikkel die ik kreeg. Veel mensen vragen hoe ik op het onderwerp ben gekomen en telkens kan ik hun alleen maar antwoorden dat het al lang in mij heeft gezeten. We hebben er eerst voor moeten vechten, vooraleer we dit onderwerp konden en mochten uitvoeren. Na de toelating van onze promotor was de start schot gegeven. Verschillende ideeën sprongen door mijn hoofd. Het was een warboel van ideetjes die ik even allemaal op volgorde moest leggen. Alles moest geselecteerd worden op haalbaarheid.

Nooit had ik gedacht dat er zoveel respons ging zijn over ons onderwerp. Ik verschoot ervan hoeveel kleuteronderwijzers hiermee eigenlijk in contact zijn gekomen en hoeveel er nood aan hebben om erover te praten en dat hun verhaal eens in de spotlights staan. Dat was voor mij een drijfkracht om zeker verder te doen met zo een moeilijk onderwerp. Wanneer ik het even moeilijk had, het niet meer zag zitten, niet meer wou verder werken aan de bachelorproef herlas ik alle reacties die we toen kregen. Dat gaf me weer de kracht om door te zetten en het deed me herinneren waarvoor ik het deed in de eerste instantie.

We zijn samen in contact gekomen met verschillende (verschrikkelijke) verhalen. We zagen en voelde telkens weer de pijn van de getroffen kleuteronderwijzers. Met volle moed gingen we telkens naar zo een interview, maar na zo een interview hadden we even de tijd nodig om alles te compenseren en te laten bezinken. Dit deed wel deugd en was wel nodig. We moesten er ook voor zorgen dat we voor ons zelf zorgde en onszelf niet gingen vergeten.

Het was een hele beproeving om een nieuw en nog nooit uitgewerkt onderwerp leven in te blazen. We hadden niks en wisten eerst niet waar we naartoe moesten gaan. Daarom was een brainstorm en stappen zetten van zeer groot belang. We moesten goed selecteren wat we gingen doen en welke informatie we gingen gebruiken. Omdat dit een nieuw onderwerp is, was er nog geen informatie hierover beschikbaar. Dit maakte het lastig om de theoretische gedeeltes op te vullen. Dit hebben we vooral kunnen doen aan de hand van de informatie die we kregen tijdens alle interviews en gesprekken met onderwijzers en docenten van onze hogeschool.

Het was me een eer om in contact te komen met zo een moedige kleuteronderwijzers en al die verhalen te mogen horen en ermee kennis te maken met het onderwerp. Ik ben zeer blij dat we ons zijn blijven inzetten voor het onderwerp en dat we dit resultaat hebben behaald.

Samen hebben we ervoor gezorgd dat we kwamen tot een goed eindresultaat. Het samenwerken was hiervoor van groot belang. Elk van ons was een bijdrage aan de bachelorproef en dit op onze eigen manier. We hebben elkaar ondersteund tijdens en door de moeilijke dagen. De communicatie was duidelijk en de nodige discussies hebben ook hun plaats gevonden. Dit hoort bij het samenwerken en bij een samenwerking.

Het was een fijne samenwerking vol met verschillende ervaringen. We kunnen samen eindelijk zeggen dat we het hebben afgerond. Onze bachelorproef is afgerond, maar het onderwerp daarin tegen heeft nog maar de eerste zuurstof gekregen van zijn prille leven.

Ik wil het zeker hier niet bij laten. Het onderwerp heeft me zo geraakt dat ik hier verder mee wil doen. Het gaat veel tijd en energie kosten, maar het resultaat is het meer dan waard. Ik hou in mijn achterhoofd dat er talloze leerkrachten hun verhaal willen delen en anderen die helaas geholpen gaan moeten worden.

Ik kan niet wachten om die uitdaging aan te gaan.
Meer wordt er zeker vervolgd.

Nawoord

Wat een ervaring! Voor onze bachelorproef hebben we allebei onze capaciteiten moeten gebruiken. Het schrijven van deze bachelorproef hebben we als erg interessant en leerzaam ervaren. We zijn heel tevreden over het resultaat en het werk dat we hebben geleverd.

Voor we iets konden schrijven hebben we eerst veel interviews afgelegd om ons meer te informeren binnen het rouwen van de kleuteronderwijzers wanneer deze een kleuter(s) zijn verloren.

We zijn ook naar evenementen geweest waar we informatie konden uithalen. Ook zijn we in contact gekomen met externe die ons hulp hebben aangeboden voor onze bachelorproef.

Vanuit deze informatie bronnen is alles begonnen. Zo konden we deze gemakkelijk gaan vergelijken met elkaar en hieruit conclusies gaan trekken.

Onze rouwkoffer is ons concept (creatie) binnen onze bachelorproef. Onze box is bedoeld voor de kleuteronderwijzers die te maken hebben gehad met een verlies in hun kleuterklasje. We hebben onze box volledig zelf gemaakt en al het materiaal zelf verzameld. We hebben onze rouw box op een duurzame manier gemaakt en gezocht naar materiaal dat we konden hergebruiken.

Daarna was het tijd om onze rouwbox uit te testen. Er stonden heel veel kleuteronderwijzers en anderen klaar om onze rouwkoffer te evalueren. Met de gekregen feedback willen we graag onze rouwbox optimaliseren tot een rouwkoffer met kwaliteit. Ook weten we dat deze nooit afgeraakt. Een rouwkoffer moet blijven vernieuwd worden en moet mee kunnen draaien met de maatschappij.

We willen even concluderen dat we binnen dit onderwerp geschrokken zijn geweest van de vraag naar ons aanbod en we zijn (aangenaam) verrast geweest hoe het eraan toe gaat op sommige scholen. We hebben de negatieve en positieve kanten gezien van verschillende scholen.

Literatuurlijst

Sites

Van der Aa, D. 2015. Docente maakt rouwkoffer. Before you go. (<https://www.beforeyougo.be/nl/blog/detail/News/2015/docente-maakt-rouwkoffer>, laatst geraadpleegd op 15/09/2017)

2009. Voorbeelden van draaiboeken. VVKSO. (<http://ond.vvksosites.com/vvksosites/UPLOAD/2009/M-VVKSO-2009-002-B02.pdf>, laatst geraadpleegd op 15/09/2017)

Wat biedt trefpunt zelfhulp?. Zelfhulp. (<http://www.zelfhulp.be/wat-biedt-trefpunt-zelfhulp/ondersteuning>, laatst geraadpleegd op 15/09/2017)

Een olifant met drie sokken. De sokken van de olifant. (<http://www.desokkenvandeolifant.be/index.php>, laatst geraadpleegd op 15/09/2017)

Hautman, D. 2016. Hele gemeente in shock na tragisch ongeluk Renske. Het nieuwsblad. (http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20161107_02560006, laatst geraadpleegd op 21/09/2017)

I love health, 2014. Thee recepten. I love health. (<http://www.ilovehealth.nl/recepten-2/thee-recepten/>, laatst geraadpleegd op 10 december 2017)

2014. Waarom je dagelijks thee zou moeten drinken. Gezond. (<https://www.gezond.be/waarom-je-dagelijks-thee-zou-moeten-drinken/>, laatst geraadpleegd op 12 december 2017)

(<https://www.thoughtco.com/nicholas/sparks/book/list/362099>, laatst geraadpleegd op 12 december 2017)

(<http://4.bp.blogspot.com/-3DoRtnF0zil/TpxHw4qYjRI/AAAAAAAAAj8/wP4ZZiX5Cno/s1600/Eco-DIY-branch-candle-holder.jpg>, laatst geraadpleegd op 14 december 2017)

Patronen. Wolplein. (<https://www.wolplein.nl/patronen?p=4>, laatst geraadpleegd op 14 december 2017)

(<https://i.pimimg.com/originals/58/90/58/5890f807179d6435bb03b7266aa97269.jpg>, laatst geraadpleegd op 14 december 2017)

Grundmann, V. 2013. Crochet angel pattern
(<https://amigurumibb.files.wordpress.com/2013/04/angel.pdf>, laatst geraadpleegd op 14 december 2017)

(<http://www.kanker.be/pati-ntenhulp/bij-overlijden/wat-rouwen>, laatst geraadpleegd op 15 december 2017)

Het evenwicht, 2016. Verlies en Rouw bij volwassenen.
(<http://www.evenwichtverliesenrouw.nl/2013-08-11-09-35-41/verlies-en-rouw-bij-volwassenen>, laatst geraadpleegd op 15 december 2017)

Missing you. Rouwen? (<http://www.missingyou.be/jongvolwassenen/rouw>, laatst geraadpleegd op 15 december 2017)

Boeken

Vanden Abbeele, C. (2004). Meer dan verdriet: een boek voor jonge mensen die rouwen. Tielt: Lannoo

Vanden Abbeele, C. (2004). Er zijn voor jou: omgaan met mensen die rouwen. Tielt: Lannoo

Vanden Abbeele, C. (2001). Nu jij er niet meer bent: rouwen met kinderen en tieners. Tielt: Lannoo

Sanders, B., Dijkhof, T. (2005). Dood en sterven. Etten-Leur: Corona

Rosof, B. (1998). Het zwaarste verlies. Amsterdam: Prometheus

Keirse, M. (1995). Helpen bij verlies en verdriet : een gids voor het gezin en de hulpverlener. Tielt: Lannoo

Bijlage